

CEMAL KAŞIKÇI CİNAYETİ HAKKINDA NAZİLLİ İİBF ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN TUTUMLARINA DAİR TESPİT VE DEĞERLENDİRMELER¹

Taner BULUT²

Süleyman CANBOLAT³

Özet

Gazeteci Cemal Kaşıkçı'nın Suudi Arabistan'ın İstanbul Başkonsolosluğu'nda öldürülmesinin uluslararası düzeyde sonuçları olmuştur. Takip eden süreçte cinayetin gerçekleştiği Türkiye Cumhuriyeti, cinayetten sorumlu tutulan Suudi Arabistan ve uluslararası toplumun ilgisini cinayete yönlendiren ABD, cinayetin uluslararası toplumda baş aktörleri olarak yer almışlardır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki bir üniversitenin uluslararası ilişkiler bölümü öğrencilerinin bahsi geçen cinayet olayı ve olayla doğrudan ilgili aktörlerin tavırlarına verdikleri tepkiler ile cinsiyetleri, lisans sınıf düzeyleri, bölüme ilişkin başarıları, siyasi kimlikleri ve yakın oldukları siyasi parti davranışlarına yönelik algıları ve tutumları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını saptamaktır. Bu amaca yönelik olarak 180 uluslararası ilişkiler öğrencisi ile gönüllülük ve gizlilik esaslı olarak anket çalışması yürütülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Cemal Kaşıkçı, Gazeteci Cinayeti, Türkiye, ABD, Suudi Arabistan

DETERMINATIONS AND EVALUATIONS ON THE ATTITUDES OF THE STUDENTS OF INTERNATIONAL RELATIONS DEPARTMENT, NAZİLLİ FEAS TO THE MURDER OF JAMAL KHASHOGGI

Abstract

The murder of journalist Jamal Khashoggi at the Consulate General of Saudi Arabia in Istanbul has had international consequences. The main actors of this process are; Turkey, USA and Saudi Arabia. The role of Turkey; to host the crime scene. The role of Saudi Arabia; be held responsible for the murder. The role of US; orient the attention of the international community to murder. The aim of this study is to find out whether there is a significant relationship between a Turkish based University's International Relations department students' reactions as to aforementioned murder and involved actors' attitudes and students' grade level, grade point average, political identities and political parties. For this purpose, 180 international relations students conducted a survey based on volunteerism and confidentiality.

Keywords: Jamal Khashoggi, Murder of Journalist, Turkey, USA, Saudi Arabia

1. GİRİŞ

Suudi Arabistan vatandaşı, muhalif gazeteci Cemal Kaşıkçı⁴, 2 Ekim 2018 günü evlilik işlemleri için Suudi Arabistan İstanbul Başkonsolosluğuna giriş yapmış ve kendisinden bir daha haber alınmamıştır. Cemal Kaşıkçı'dan haber alınmaması dünya basınında aynı gün yankı bulmuş ancak cinayete kurban gittiği kesinleşmiş olan Kaşıkçı'nın bedeninin (cenazesinin) akıbeti hala kesinleşmemiştir.⁵ Cemal Kaşıkçı'nın kaybolması dünya basınında günlerce geniş yer bulmuş, öldürüldüğüne dair şüpheler her geçen gün artmış ve cinayetin üzerinden geçen on sekiz günün ardından Suudi Arabistan başsavcısı

¹ Bu çalışma, ADÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Tezli Yüksek Lisans Programı'nın 2018-2019 Eğitim-Öğretim yılı Güz dönemindeki "Bilimsel Araştırma Teknikleri ve Bilim Etiği" dersi kapsamında Uluslararası İlişkiler Bölümü lisans öğrencilerine yönelik yapılan bir anket çalışmasının verileri ele alınarak hazırlanmıştır.

² Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, taner.bulut@adu.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0002-7267-4253.

³ Uluslararası İlişkiler Uzmanı, suleyman.canbolat@hotmail.com, ORCID ID: orcid.org/0000-0002-0562-1186.

⁴ Cemal Kaşıkçı'nın adı, çalışma boyunca kamuoyunda yaygın olarak bilinmesi ve dedesinin Türk kökenli olduğunun ileri sürülmesi nedeniyle Türkçe'deki karşılık biçimiyle kullanılacaktır. Gerekli olduğu yerlerde ise yabancı basın ve yayıncılıkta kullanıldığı şekliyle "Jamal Khashoggi" biçiminde kullanılacaktır.

⁵ Bkz: Jason Rezaian, "Post Contributor And Prominent Saudi Critic Jamal Khashoggi Feared Missing In Turkey", *Washington Post*, 02 Ekim 2018. (Erişim Tarihi: 16.01.2019)

Erişim Adresi: https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2018/10/02/post-contributor-and-prominent-saudi-critic-jamal-khashoggi-feared-missing-in-turkey/?utm_term=.e6260a27a09e

Ben Hubbart, "Jamal Khashoggi, Saudi Journalist, Detained in Consulate in Istanbul", *The New York Times*, 02 Ekim 2018. (Erişim Tarihi: 16.01.2019)

Erişim Adresi: <https://www.nytimes.com/2018/10/02/world/middleeast/journalist-saudi-consulate-istanbul.html>

Sheikh Saud al-Mojeb'in Kaşıkçı'nın öldürüldüğünü doğrulaması ile uluslararası toplumun gözü yeniden olaya yönelmiştir (Jazeera, 2018).

Cemal Kaşıkçı cinayeti, ülkelerin uluslararası ilişkiler, uluslararası politika, dış politika ve dış ilişkileriyle doğrudan ilgili bir olay olup, uluslararası toplumun gündemini uzun bir süre meşgul etmiştir. Cinayet hakkında tartışma ve sürecin hâlâ devam ettiği görülmektedir. Cinayetin Suudi Arabistan'ın İstanbul Başkonsolosluğunda işlenmesi nedeniyle Türkiye Cumhuriyeti ve Hükümet bu uluslararası gelişmenin taraflarından biri olmak durumunda kalmıştır. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri (ABD), bazı Avrupa Birliği ülkeleri ve uluslararası sivil toplum örgütlerinin de süreci yakından takip etmeleri nedeniyle cinayet uluslararası kamuoyunun yakın ilgisine mal olmuştur.

Söz konusu gelişmelerin temel konu edildiği bu çalışmanın amacı, Kaşıkçı cinayetine ilişkin, kamuoyu baskısı ile başlayan ve birçok ülkenin Suudi Arabistan'a yönelik yaptırım uygulamaları ile süren yoğun sürecin, Türkiye'deki bir üniversitenin uluslararası ilişkiler bölümündeki lisans öğrencilerinin tutumlarına etkisini tespit ederek, çeşitli analiz ve değerlendirmelerde bulunmaktır. Cinayet, uluslararası ilişkiler alanının kapsamına girdiği için anket çalışmasının uluslararası ilişkiler bölümü öğrencileriyle sınırlandırılmasına karar verilmiştir. Araştırmaya denek ve örneklem olarak katılan öğrencilerin cinsiyetleri, bulunduğu lisans sınıfları, okuldaki başarı oranları, siyasi ve ideolojik görüşleri, destekledikleri siyasi partiler ile cinayete ilişkin Suudi Arabistan, ABD ve Türkiye'nin olaya yaklaşımları arasında anlamlı bir ilişki kurulup kurulmadıklarının saptanması çalışmanın temel sorunsal hedefidir.

Bu amaca yönelik olarak Adnan Menderes Üniversitesi-Nazilli İktisadi İdari Bilimler Fakültesi-Uluslararası İlişkiler Bölümü'nün birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıflarında eğitim-öğretim gören/görmüş 180 gönüllü öğrencinin Kaşıkçı cinayeti ve yansımaları hakkında tutum tespitlerine yönelik cinayet olayının basında yer almasından ve tartışılmaya başlamasından sonra Ekim 2020-Ocak 2021 ayları arasında bir anket çalışması hazırlanmış ve yapılmış; veriler istatistik analiz programı (IBM SPSS STATISTICS 22) kullanılarak değerlendirilmiş ve elde edilen bulgular çalışmanın ileri aşamalarında yer verilen istatistikler ve tablolar aracılığıyla çalışmaya eklenmiştir.

Çalışmanın temel varsayımları/hipotezleri önceden belirlenmiştir. Ankete katılan öğrencilerin cinsiyetlerinin Kaşıkçı cinayeti ve gelişmeye taraf olan ülkelerin tutum ve tepkilerinde etkili bir unsur olması beklenmemiştir. Öğrencilerin sınıf düzeyleri ve benzer biçimde genel başarı düzeyleri (GANO) arttıkça, konuya yaklaşımları ve ilgilerinin de aratacağı varsayılmıştır. Öğrencilerin siyasal ve ideolojik yatkınlıkları ile destekledikleri veya kendilerini/siyasal tercihlerini yakın hissettikleri siyasal partilerin Kaşıkçı cinayeti ve ilgili diğer gelişmelerdeki politik pozisyonları, politikaları ve söylemlerine uyumlu bir tutum takınacakları öngörülmüştür. Öğrencilerin parti tercihleri ile olaya ilişkin tutumları arasında herhangi bir sürpriz/beklenmedik veri veya bulguyla karşılaşma ihtimalinin olabileceği de öngörülmüştür.

Çalışmanın işleyiş planı olarak önce Dünya'da ve Türkiye'de siyasi cinayetler ile gazeteci cinayetlerinin kısa bir tarihçesi ele alınmış, ardından Cemal Kaşıkçı'nın kısa bir biyografisi ve gazeteciliği aktarılmaya çalışılmıştır. Kaşıkçı'nın katledilmesi, yankıları ve dış politikadaki yaşanan tartışmalara bakıldıktan sonra ise örneklem olarak gönüllülük esasıyla anket çalışmasına katılan öğrencilerin genel bilgileri ve konu hakkındaki ilgi, alaka ve tutumlarına ilişkin veriler ve bulgular değerlendirilip, analiz edilmiştir.

2. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE SİYASİ VE GAZETECİ CİNAYETLERİ

Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ne göre "cinayet" adam öldürme olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2020). Türkçede cinayet veya cinayet işlemek sözcükleriyle birlikte "katletmek", "öldürmek", "kıyam", "suikast", "cana kast etme" gibi sözcüklerinin de benzer anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. Yine Türk siyasal tarihinde "siyaseten katl" diye bir tabirin sıkça kullanıldığı ve Osmanlı Devleti tarihinde pek çok örneğinin yaşandığı bilinmektedir. İslam hükümdarının mutlak yetkisine dayanarak verdiği en ağır ceza olarak tanımlanan "siyaseten katl", doğrudan doğruya padişah emriyle verilen idam cezası için

kullanılan bir tabirdir. Mahkeme kararı sonrası padişah onayıyla yerine getirilenler hariç olmak üzere diğer ölüm emirleri “siyaseten katl” olarak nitelendirilebilir (Kabacalı, 1993, s. 7).⁶

Türk hukuk sisteminde Cemal Kaşıkçı cinayetinin tam karşılığı “teammüden adam öldürme”, yani, bilerek, isteyerek ve tasarlayarak adam öldürme suçudur (T.C.K. md.81). Hatta yine Türk Ceza Kanunu’nda “canavarca hisle ve eziyet çektirerek adam öldürme” suçu da en ağır suçlardan biri olarak tanımlanmış ve cezası müebbet ağır hapis cezası olarak hükme bağlanmıştır (T.C.K. md. 82/1-b). Yani bu cinayetin karşılığı Türk Ceza Kanunu’nun iki ayrı maddesinde hüküm olarak yer almıştır.

Dünya ve Türkiye tarihinde içinde devlet adamı, politikacı, düşünür, sanatçı ve gazetecilerin olduğu pek çok siyasi cinayet ve suikast gerçekleştirilmiştir. Siyasal iktidarlara ve egemen erklere muhalif ve ideolojik tartışma ve çatışmaların kurbanı olmuş kesimler içinde gazeteciler, basın mensupları, yazarlar ve düşünürler maalesef hatırı sayılır bir yer edinmek durumunda kalmışlardır. Yine benzer biçimde bazen de bizzat devlet adamları ve politikacılar da çeşitli saldırılara maruz kalarak, cinayet ve suikastların kurbanı olabilmışlardır. Siyasal tarih, bu durumların yaşandığı yüzlerce, binlerce örnekle doludur. Hatta Türkiye basın ve yayıncılık hayatında siyasi ve gazeteci cinayetleri ile suikastların yer aldığı hatırı sayılır bir literatür oluştuğu söylenebilir.⁷

Dünyadaki örneklerin İlkçağ dönemi eski uygarlıklardaki taht kavgaları sürecinde yaşandığı ve yine imparatorlara karşı işlenen suikast teşebbüsleri ile başladıkları bilinmektedir. M. Ö. 401’de Pers Kralı Kyros’un kendinden önce tahta oturan kardeşi Artakserkses’e suikast düzenlemeye çalıştığı kayıtlara geçmiştir. Yine Roma İmparatoru Caligula’dan sonra imparatorluğun başına geçenlerden biri olan İmparator Neron’a karşı M.S. 68’de yapılan suikast girişimi tarihin en eski siyasi cinayet girişimlerinden biri olarak yer almıştır (Taçalan & Etingü, 1973, s. 525-527). Siyasi cinayetlerin son birkaç yüzyılda iyice arttığı gözlenmektedir. Hatta tarihin seyrini tamamen değiştirecek olayların somut olarak başlamasına yol açtığına şahit olunmaktadır. Bu gelişmelerden en bilineni Sırp milliyetçi Gavrilo Princip’in 28 Haziran 1914 tarihinde Saraybosna’ya gelen Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Veliht Arşidükü Franz Ferdinand’ı öldürmesidir. Diğer yandan yine benzer biçimde II. Dünya Savaşı yıllarında Adolf Hitler’e partisi içinden yapılan suikast girişimi başarıya ulaşsaydı, savaş çok daha erken bitebilecek veya siyasi tarihin seyri başka seyredebilecekti. ABD Başkanları Abraham Lincoln (1865) ve John F. Kennedy (1961), Rus Marksist teorisyen, devrimci ve politikacı Lev Trocki (1940), Fransa Cumhurbaşkanı Paul Doumer (1932), Hindistan Bağımsızlık Hareketi’nin lideri Mahatma Gandhi (1948), insan hakları öncüsü Martin Luther King Jr. (1968), Pakistan’ın kadın Başbakanı Benazir Butto’nun (2007) öldürülmeleri veya suikasta uğramaları dünyadaki en bilinen örnekler arasında yer almışlardır. Yine Papa II. İonnes Paulus’a (Jan Paul), Türk Mehmet Ali Ağca’nın 13 Mayıs 1981’de düzenlediği suikast girişimi uluslararası toplumda çok yankı bulmuştur.⁸

İslam ve Türk tarihinde de benzer örnekleri nispeten erken dönemde bulmak mümkündür. İslam tarihinde en eski bilinen örnekler Hazreti Ömer (644), Hazreti Osman (656), Hazreti Ali (661), Hazreti Hasan (669) ve Hazreti Hüseyin’dir (680). Büyük Selçuklu İmparatorluğu vezirlerinden ve ünlü Türk düşünür ve devlet adamı Nizam’ül-Mülk, 1092 yılında bilinen en eski Türk siyasi cinayetlerinden birine kurban gitmiştir. Osmanlı padişahları içinde siyasi çekişme ve taht kavgalarının yansıması olarak II. Osman (1622), Sultan İbrahim (1648), III. Selim (1808), IV. Mustafa (1808) ve tartışmalı olarak Sultan Abdülaziz’in (1876) benzer sebeplerle sadece tahtlarını değil, hayatlarını da kaybetmişlerdir. Sultan II.

⁶ Ayrıca “cinayet” ve “katl” kavramları hakkında daha fazla ayrıntı için bkz.: Orhan Gökdemir, *Faili Meçhul Cinayetler Tarihi: Osmanlı’dan Günümüze Bir Tarz-ı Siyaset Olarak Cinayet*, Destek yay., İstanbul, 2011, s.s. 17-20.

⁷ Bu konuda yayınlanmış seçilmiş kaynakça için bkz.: Nurdoğan Taçalan ve Turgut Etingü, *İlkçağlardan Günümüze Kadar Suikastlar ve Ayaklanmalar Tarihi*, Milliyet yay., 1973; Erol Mütercimler, *Siyasal Cinayetler*, Alfa yay., İstanbul, 2018; Feridun Kandemir, *Cumhuriyet Devrinde Siyasi Cinayetler*, Ekicigil Tarih yay., İstanbul, 1995; Galip Uyar, *Türkiye’yi Sarsan Derin Cinayetler*, Herdem Kitap yay., Ankara, 2015; Orhan Tüleylioğlu, *50 Maddede Siyasi Cinayetler*, Karakarga yay., İstanbul, 2020; Mustafa Müftüoğlu, *Siyasi Cinayetler*, Seha Neşriyat yay., İstanbul, 1995; Fatih Bayhan, *Tarihi Değiştiren Suikastlar*, Kayıt yay., İstanbul, 2017; Mustafa Müftüoğlu, *Yakın Tarihimizde Siyasi Cinayetler*, (Cilt: 1-4), Başak yay., İstanbul, 2015; Uğur Mumcu, *Gazi Paşa’ya Suikast*, Tekin yay., İstanbul, 1993; Atilla Coşkun, *Uğur Mumcu Cinayeti*, Cem yay., İstanbul, 1994; Eric Bogosian, *Nemesis Operasyonu: Ermeni Soykırımının İntikamı İçin Yapılan Suikastlar*, (Çev.: Önder Seçkin), Kalkedon yay., İstanbul, 2016; *Talât Paşa Cinayeti Davası: Tutanaklar*, (Çev.: Işık Soner), Kaynak yay., İstanbul, 2008; Nedim Şener, *Dinak Cinayeti ve İstihbarat Yalanları*, Destek yay., İstanbul, 2010.

⁸ Siyasi cinayetler ve suikastların kronolojik bir kısa tarihçesi için bkz.: Nurdoğan Taçalan ve Turgut Etingü, *İlkçağlardan Günümüze Kadar Suikastlar ve Ayaklanmalar Tarihi*, Milliyet yay., 1973

Abdülhamit'in de 1905 yılı Temmuz'unda Ermeni komitacılar tarafından Yıldız Hamidiye Cami önünde tertip edilen arabalı canlı bomba suikastından yara almadan kurtulduğu bilinmektedir. Bu olay tarihte "Yıldız Suikastı" diye bilinmektedir. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'nda 1839 yılına kadar görev almış 182 vezirden 43 tanesi "siyaseten katl" sonucu öldürülmüştür (Kabacalı, 1993, s. 7). II. Mahmut'un tahta çıktığı ilk yılında kısa bir süre Sadrazamlık yapan Rusçuk Ayanı Alemdar Mustafa Paşa, zamanının siyasi atmosferi sonucu Yeniçeriler tarafından öldürülecektir. I. Meşrutiyet ile Kanun-u Esasi'nin mimarlarının başında olduğu bilinen ve Şura-yı Devlet Reisliği, Adliye Nazırlığı, Sadrazamlık ve çeşitli yerlerde Valilik yapan Mithat Paşa'yı da 1884 yılında Taif'te sürgüneyken maalesef benzer bir son bekleyecektir. 1913 yılında Enver Paşa öncülüğündeki Bab-ı Âli Baskını'nda dönemin Sadrazamı Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesi, iktidarın el değiştirmesine ve hatta İttihat Terakki Fırkası içinde de yeni bir döneme girilmesine yol açmıştır. I. Dünya Savaşı sona erdikten sonra yurt dışına gitmek zorunda kalan İttihat ve Terakki Hükümeti'nden Talat Paşa ve Cemal Paşa, Ermeni komitacılar tarafında Berlin ve Tiflis'te suikastla öldürüleceklerdir.

Dünya'da siyasi olarak ilk hangi gazetecinin cinayete kurban gittiği tartışmalıdır. Ancak görevi başındayken işlenen cinayet sonucu hayatını kaybettiği bilinen en eski gazeteciler ABD'de yayın yapan *Alton Observer* gazetesinden Elijah Parish Lovejoy (1837) ve Vicksburg Sentinel gazetesinden James Hagan'dır (1843). Türkiye'de ise basın-yayın ve gazetecilik konusunda saygın bir yere sahip olan Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin belirttiğine *Serbesti Gazetesi*'nden Hasan Fehmi Bey ve *Sada-yı Millet Gazetesi*'nden Ahmet Samim Bey Türk tarihinde öldürülen ilk gazetecilerdir (Öldürülen Gazeteciler Listesi, 2020). 1909-1910 yılları düşünce ve siyasi hayatın oldukça hareketlenmesiyle beraber Türk basın-yayın ve gazetecilik faaliyetlerinin iyice ivme kazandığı bir dönemin içine denk gelmektedir.

İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e geçerken içinde akıbetleri tam bilinmeyenler ve şaibeli olanlar da dâhil olmak üzere siyasi ölümlerin devam ettiği görülmektedir. Türkiye Komünist Parti'li Mustafa Suphi, linç edilen gazeteci Ali Kemal Bey, TBMM Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey, Ardahan Mebusu Halit Paşa ve eski Ankara Valisi Abdülkadir Bey de listede yer almışlardır. 14 Haziran 1926 tarihinde İzmir'de, Kurtuluş Savaşı'nın önderi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu, Türk Devrimi'nin lideri ve ilk Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'e yapılması planlanan suikast girişimi Cumhuriyet'in kaderini belirleyen gerçekleşmemiş bir girişim olarak ülke tarihinde çok önemli bir yere sahip olmuştur. Teşebbüsün akamete uğraması sonrası yapılan soruşturma ve görülen davalar siyasal hesaplaşma süreciyle sonuçlanmış ve İttihatçılar Türk siyasal hayatında siyasal süreçten tasfiye edilmişlerdir. Devrim şehidi, Asteğmen Kubilay erken Cumhuriyet döneminin diğer önemli bir siyasi cinayeti olarak sayılmalıdır. Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının en önemli yazarlarından biri olan Sabahattin Ali ise 1948 yılında Avrupa'ya kaçmaya çalışırken Bulgaristan sınırında çok acı biçimde bir siyasi cinayetle maalesef genç yaşında katledilmiştir.

Çok partili hayata geçildikten sonra içlerinde gazeteciler, basın mensupları, yazarlar, düşünürler, edebiyatçılar, sanatçılar, devlet adamları, politikacılar vb. olduğu pek çok yetişmiş insanın siyasi suikast ve cinayetlerle hayatları ellerinden alınmıştır. Bu cinayetlerin çoğu da siyasi ve ideolojik nedenlerle maalesef fail-i meçhul cinayetler olarak tarihin tozlu sayfalarında yer almışlardır. Bu cinayetlerden hafızalarda en çok yer edineni hiç kuşkusuz gazeteci Uğur Mumcu cinayetidir. Cemal Süreyya'nın bir şiir dizisinde yazdığı ve topluma mal olan sözleriyle "Her ölüm, erken ölümdür". Uğur Mumcu'nun yanında her birinin çok erken öldüğü ve çok büyük kayıplar oldukları da kesin olan Türkiye'nin yakın tarihinde görülen siyasi suikast ve cinayetlerin kurbanı isimlerden başlıcaları şunlardır: Cavit Orhan Tütengil, Turan Emeksiz, Kemal Türkler, Turan Dursun, Nihat Erim, İlhan Erdost, Çetin Emec, Abdi İpekçi, Musa Anter, Metin Göktepe, Behice Boran, Muammer Aksoy, Ahmet Taner Kışlalı, Necip Hablemitoğlu, Hrant Dink, Muhsin Yazıcıoğlu ve Ali Gaffar Okkan... İlk akla gelenlerini sıralamaya çalıştığımız bu listenin çoğunun ne yazık ki gazeteciler olduğu görülmektedir. Bu isimlerden pek çoğunun eğer yaşasalardı, Türkiye'nin geleceğini daha aydınlık yapacakları açıktır.

Türkiye’de işlenen söz konusu cinayet ve suikastların en sonuncularından bir tanesi de Suudi Arabistan vatandaşı gazeteci Cemal Kaşıkçı cinayetidir.⁹ Cemal Kaşıkçı cinayetinin Türkiye’nin özellikle dış politikada ABD, Suudi Arabistan, Avrupa Birliği ve ülkeleri, Rusya, sınır komşuları ve nihayetinde Ortadoğu ve Körfez ülkeleri ile ilişkilerini nasıl etkilediği/etkileyebileceği akademik çevrelerce yeterince irdelenmemiştir. En başta günlük gazeteler olmak üzere basın ve habercilikle ilgili periyodik/sürelili yayınları bir kenara koyacak olursak, bu konuda yayınlanmış çalışma sayısı iki elin parmak sayısını geçemeyecek kadar az kalmıştır.

Devletlerce işlenen bu türdeki suçların ve insan hakları ihlallerinin ne yazık ki devam edeceği görülmektedir. Amerikalı siyaset bilimci Michael Parenti, gelişmiş ülkelerin bile bu suçları işleme ve ihlalleri yapmada bazen devlet gücünü kullanmada geri kalmadıklarını şu sözlerle vurgulaması çarpıcıdır (TBMM, 2002, s. 13): “Bugün pek övülen Batı demokrasilerinde, birincil işlevi mevcut siyasal ve ekonomik yapıyı korumak olan; dünyayı, dünyaya sahip olanlar için güvenilir kılmak amacıyla gözetimi, sızmayı, sabotajı, yargısal tacizi, hatta şiddet ve suikastı araç olarak kullanan ama hesap sorulamayan bir devlet gücü vardır”. Fütursuzca suç işleyen devletlere hesap sorulmadıkça, yeni suç ve ihlallerin yaşanmasının önüne geçmek mümkün olamayacaktır.

Tarihte “Nemesis” kavramı, bir yandan “intikam tanrısı”, diğer yandan “adaletin yerini bulması olgusu” olarak nitelendirilmiştir. Bu iki farklı bakış açısı ile bu cinayetin “hangi Nemesis?” olduğu nereden bakıldığına göre farklılık gösterecektir (Özcan, 1990, s. 181). Suudi Arabistan devleti ile bir muhalif gazeteci vatandaşı arasında yaşanan bu olay, “adaletin yerini bulması” ve “intikam alınma” mı, yoksa “başın belaya girmesi” midir? Cemal Kaşıkçı’nın hayatına mal olan bu “bela”, belki de O’nun “Nemesis’i” olarak Suudi Arabistan’ın uluslararası ilişkilerde yakasını bırakmayacaktır. Çünkü “yaşam hakkı”, en temel dokunulmaz, vazgeçilmez ve devredilmez insan hakkıdır. Özellikle düşünür ve gazeteci cinayetlerinin “düşünenlerin öldürülmemesi, öldürülenlerin unutulmaması” için üzerinde ayrıca durulmalıdır (TBMM, 2002, s. 14).

3. CEMAL KAŞIKÇI KİMDİR?

Cemal Ahmet Kaşıkçı 1958 yılında Arabistan’ın Medine şehrinde dünyaya gelmiştir. Temel eğitimini Arabistan’da görmesinin ardından Indiana State Üniversitesinde işletme yönetimi bölümünü 1984 yılında tamamlamıştır. Suudi Arabistan’da birçok gazetede muhabirlik, editörlük ve üst düzey yöneticilik yapan Cemal Kaşıkçı, Arabistan’ın haricinde, Afganistan, Cezayir, Kuveyt ve Sudan’da da siyasi yorumculuk ve çeşitli gazetecilik görevlerinde bulunmuştur. Gazetecilik haricinde İngiltere ve ABD Büyükelçiliği danışmanlığı görevlerinde de bulunan Kaşıkçı’nın dedesi, Kral Abdulaziz Bin

⁹ Cemal Kaşıkçı ve cinayete ilişkin Türkiye hariç maalesef dünya basınında sürelili yayınlardaki haber ve yorum yazıları dışında teferruatlı çalışma yayınlanmamıştır. Tespit edilebildiği kadarıyla yayınlanmış kapsamlı çalışmalar da genellikle Türkiye’de yayınlanmıştır. Bu yayınlardan ikisi kitap, üçü analiz broşür kitap, iki tanesi de bilimsel makaledir. Söz konusu çalışmalar için bkz.: Ferhat Ünlü, Abdurrahman Şimşek ve Nazif Karaman, *Diplomatik Vahşet: Cemal Kaşıkçı Cinayeti’nin Karanlık Sırları*, Turkuvaaz Kitap yay., İstanbul, 2009; Sinan Onuş ve Mehmet Akif Ersoy, *Hatice Cengiz Anlatıyor: Cemal Kaşıkçı-Hayati-Mücadelesi-Sırları*, Kopernik Kitap yay., İstanbul, 2019; *Cemal Kaşıkçı Cinayeti*, (Yay.Haz.: Hayri Çetinkuş, Tuğçenur Yılmaz v.d.), Anadolu Ajansı Yayınları:46, Ankara, Ocak, 2019; İhab Omar, *Khashoggi’s Death and Its Repercussions on the Saudi Position with Turkey*, Analiz No: 224, Ortadoğu Araştırmaları Merkezi yay., Ankara, 2019; İsmail Numan Telci, *Cemal Kaşıkçı Cinayeti ve Ortadoğu Siyasetinin Geleceği*, Siyaset-Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) yay., Sayı: 259, İstanbul, 2018; Recep Altay ve Hakan Bakar, “Politik Bir Sorun Olarak Cemal Kaşıkçı Cinayeti ve Türk Yazılı Basımının Meseleyi Ele Alış Şekli”, *I. Uluslararası Yeni Dünyada İletişim Kongresi*, (Kongre Tam Metin Kitabı, 22-23 Şubat 2020 / Adana), (Ed.: Derya Öcal ve Hasan Çiftçi), İktisadi Kalkınma ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü yay., s.s. 334-347; Berk Cem Tatar, “Yaşam Hakkı ve Diplomatik Dokunulmazlık Bağlamında Cemal Kaşıkçı’nın Öldürülmesi”, *Diplomatik Araştırmalar Dergisi*, Cilt:3, Sayı:1, Temmuz 2021, s.s. 23-36. Bu çalışmalar içinde en kapsamlı olanı Ünlü, Şimşek ve Karaman’ın yayınladıkları çalışmadır. Kitap, cinayetin öncesi ve sonrasıyla ilgili gelişmelerin neredeyse tamamı yanında, soruşturma sürecindeki ulaştığı “devletin gizli belgelerindeki” bilgi ve görsel kayıtlara da yer vermesi bakımından çok önemlidir. “Devletin gizli belgelerindeki” ibaresi bizzat yazarlar tarafından kitap içinde ve ekler bölümünde aynen kullanılmıştır. Bkz.: Ünlü, Şimşek ve Karaman, *a.g.e.*, s.s. 20 ve Ekler. Onuş ve Ersoy’un yayınladıkları çalışma ise Cemal Kaşıkçı’nın öldürüldüğünde nişanlı olan Hatice Cengiz’in anlatımları, günlük notları ve yakınlarının anlatımlarının derlemesidir. Anadolu Ajansı’nın yayınladığı broşür kitabın Türkçe baskısı yanında İngilizce ve Arapça baskıları da yayınlanmıştır. Ayrıca cinayete ilgili uzun metrajlı bir belgesel film de yayınlanmıştır. Belgesel film için bkz.: Anas Essam ve Omer Ibrahim (Directors), *Jamal Khashoggi: Murder in the Saudi Consulate*, 52 dk., 2019.

Suud'a hizmet veren Türk kökenli bir tıp doktorudur. Kaşıkçı, cinayete kurban gittiği Türkiye'ye her zaman kendisini yakın hissetmiştir (Çetinkuş, Yılmaz, & v.d., 2019, s. 7).

3.1. Gazetecilik Kariyeri

Birçok farklı Arap gazetesinde muhabirlik göreviyle gazetecilik kariyerine başlayan Kaşıkçı, 1991-1999 yılları arasında *Al-Madina* gazetesinde genel yayın yönetmenliği görevini yerine getirmiş, 1999-2003 yıllarında Londra merkezli *Al-Hayat* gazetesinde, Afganistan, Sudan, Cezayir, Kuveyt, Orta Doğu muhabirliği görevinin yanında, *Arab News* gazetesinde de genel yayın yönetmen yardımcılığını yürütmüştür (Jamal Khashoggi, 2018). 2003 yılında *Al-Watan* gazetesinde yazı işleri müdürlüğü pozisyonuna getirilen Kaşıkçı'nın, dini kurumları eleştirmesinin ardından, göreve gelmesinin üzerinden iki ay geçmeden buradaki görevine son verilmiştir. *Al-Watan*'dan ayrılmasının ardından 2003-2007 yıllarında Arabistan'ın önce Londra, ardından ABD büyükelçiliğini yapan Prens Türki Al Faysal'ın medya danışmanlığını yapmıştır. Kaşıkçı, 2007 yılında *Al-Watan* gazetesinde yazı işleri müdürlüğüne yeniden getirilse de 2010 yılında bir başka eleştirel yazısı sebebi ile buradaki görevi bir kez daha sonlandırılmıştır. 2015 yılına kadar bazı gazetelerde köşe yazarlığı yapmaya devam eden Kaşıkçı, 2015 yılında Suudi iş adamı Prens El-Velid bin Talal'ın Bahreyn'de açtığı *Al-Arab News Channel*'in genel yayın yönetmenliğine getirilmiştir. Kanal henüz yayına başladığı 11. saatte, Şii muhalif bir din adamı ile söyleşi yapması sebebi ile kapatılmıştır (Akkad, 2018). 2016 yılına kadar *MBC*, *BBC*, *Al Jazeera* ve *Dubai TV* gibi kanallarda politik yorumculuğunu sürdüren Kaşıkçı, son olarak ABD Başkanı Donald Trump'ı eleştirmesi sebebi ile Suudi Arabistan hükümeti tarafından televizyona çıkma yasağı almış, gazetelerde köşe yazıları iptal edilmiştir. Son yaşanan olayların ardından Cemal Kaşıkçı 2017 yılında Arabistan'ı terk ederek ABD'ye yerleşmiş ve burada *Washington Post*'ta köşe yazarlığına başlamıştır (CNN, 2019). 2 Ekim 2018 tarihinde öldürülen Kaşıkçı'nın *Washington Post*'ta görevi o güne kadar sürmüştür. Köşe yazarlığının haricinde Kaşıkçı'nın, *Zor İlişkiler: 11 Eylül Sonrası Suud, Arap Baharı: Müslüman Kardeşler'in Zamanı* ve *Suud Pazarının İşgali* isimlerinde üç kitabı bulunmaktadır.

3.2. Siyasi Görüşü ve Beklentileri

Cemal Kaşıkçı'nın muhalif çizgide olduğunu anlamak için kariyerine bakmak bile yeterli görünmektedir. Arabistan'da oluşturduğu gazete ve televizyon kariyeri kovulma ve zorunlu istifalar ile sürmüş ve en sonunda ailesini geride bırakarak ABD'ye yerleşmek zorunda kalmıştır. Kaşıkçı *Washington Post*'ta yazmaya başladıktan sonra da mevcut yönetimi ve Arabistan'da yönetime hâkim olan radikal İslam'ı eleştirmeye devam etmiş, yazıları Arapça çeviriler ile de yayınlanmıştır. Gazetecilik kariyeri 1980'li yıllarda Afganistan'da tanıştığı ve çizgisini takip ettiği El-Kaide lideri Usama Bin Ladin ile yaptığı söyleşiler ile başlamıştır. 2001 yılında *Arab News* bünyesinden çalıştığı sırada gerçekleşen 11 Eylül Saldırıları sırasında, El-Kaide'yi bu saldırıya iten nedenleri araştıran gazeteciler için Kaşıkçı önemli bir kaynak haline gelmiştir (Abu-Nasr, 2018).

Peter Bergen ile *The Osama bin Laden I Know* kitabını yazdığı sırada görüşen Kaşıkçı, siyasi İslam ile 1980'li yıllarda Indiana State Üniversitesinde öğrenci olduğu sırada İran İslam Devrimi'nin ardından dünyada artan İslami farkındalık ile tanıştığını, bir anlamda "aktivist" haline geldiğini, o tarihlerde İslami konferans ve toplantılara katılmaya başladığını aktarmıştır (Bergen, 2018). Indiana'dan mezun olduktan yedi ay sonra bir Arap gazetesinde çalışmaya başlayan Kaşıkçı, kendisini "O dönem dindardım" diye tasvir etmiştir. Usama Bin Ladin'i "tıpkı Müslüman Kardeşlere katılan bizler gibiydi, sadece daha radikaldi" olarak aktaran Kaşıkçı, Arap medyasında çalışan ve Afganistan'da yer alan ilk gazeteci olarak yer almasının bizzat Bin Ladin tarafından, Afganistan'da Sovyetlere karşı savaşan mücahitlerin mücadelesini aktarmak için davet edilmesi ile gerçekleştiğini aktarmıştır. Sudan'da sürgünde bulunan Bin Ladin ile son defa orada görüştüğünü belirten Kaşıkçı, aktardıkları ile 11 Eylül Saldırılarının gerçekleşeceğini beklemediğini, Bin Ladin'in saldırıyı gerçekleştirdiğine inanmadığını, bunun "onun yolu" olamayacağını düşündüğünü söyleyerek 11 Eylül Saldırılarının yanlışlığını da vurgulamıştır (Bergen, 2018). Bergen, Kaşıkçı'nın bir cihatçı değil, objektif bir gazeteci olduğunu; Suudi Arabistan'da İslam devleti kurmanın, İran örneğinde olduğu gibi bir başarısızlık söz konusu olursa dinin kendisinden şüphe edilmesine sebep olabileceğini, Kuran'da dinde zorlama olmadığını ve İslam'ın bir seçim meselesi olduğunu, İslam ve sekülerizm konusunda yapılması gerekenin Türkiye modelinin örnek alınması gerektiğini Kaşıkçı'nın sözleri ve düşünceleriyle ortaya koymaktadır

(Bergen, 2018). Bir kanıtı dayandırılmazsa da, Kaşıkçı'nın Afganistan'da yer almasının gazeteciliğinin yanında, istihbarat ile olan dirsek temasından kaynaklandığı da düşünülmektedir (Taştekin, 2018).

13 Mayıs 2003 tarihinde Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'da, ABD-Suudi Arabistan ortaklığındaki bir şirketin üst düzey yöneticilerinin yaşadığı sitelere, El-Kaide emri ile gerçekleşen intihar saldırılarında 39 kişi hayatını kaybetmiştir (NTV, 2003).¹⁰ Bahsi geçen saldırının gerçekleştiği dönemde *Al-Watan* gazetesinde yazı işleri müdürlüğü görevinde bulunan Kaşıkçı, olay üzerine Selefizm ve İslami aşırılıkların kökenini sorgulayan bir yazı yayınlamıştır. *Al-Watan*'dan kovulma sebebi, bahsi geçen bu yazısı olmuştur (Akkad, 2018). Yazısını, Mohsen al-Awajy “Kaşıkçı çok ileri gitti, tehlike sınırını aştı” olarak değerlendirmiştir (Blanford, 2003). Kaşıkçı, muhalif kimliğine rağmen başta Müslüman Kardeşler olmak üzere, mesleği gereği sağlamış olduğu temaslar nedeni ile Suudi Arabistan hükümeti için her zaman önemli bir isim olmuştur. Bu durumu destekler nitelikte bir örnek vermek gerekirse, 2005 yılında Kaşıkçı'nın Hamas ve ABD-Avrupalı yetkililerin bir araya gelmesinde arabulucu rolü ve müzakere sürecinin başlamasının ardından, Kaşıkçı'nın Suudi hükümeti tarafından müzakerelere katılmak üzere görevlendirmesi gösterilebilir. Kaşıkçı'nın yakın arkadaşı Azzam Tamimi “Onların (Suudi hükümeti) Kaşıkçı'ya olan ihtiyacı, onun (Kaşıkçı) Suudi Arabistan'a olan ihtiyacından daha fazlaydı” sözleri ile Kaşıkçı'nın Arabistan için önemini çok çarpıcı biçimde özetlemiştir (Akkad, 2018).

Kaşıkçı'nın Suudi yönetimi için önemi, Müslüman Kardeşler Hareketinin etkinliğini yitirip, birçok Arap devletinde terör örgütü listesine girmesi ile birlikte son bulmuştur. Bu aşamadan sonra Kaşıkçı, Suudi hükümetinin Müslüman Kardeşler ile iletişimde kullandığı bir kanal değil, sadece Müslüman Kardeşler'in bir kanalı haline gelmiştir. Yine de güçlü bağlantıları, Arap dünyasında saygınlığı bulunan birçok isimle yakınlığı, arabulucu olarak yer aldığı görüşmelerde edindiği istihbarat bilgileri ve mesleği olan gazeteciliği ile edindiği saygınlığı korumasıyla, Kaşıkçı bir anda susturulabilecek veya silinebilecek bir isim değildi. *Der Spiegel*'den Susanne Koelbl'in 2011 yılında yaptığı haberde, Arap Baharı sürecinde Kaşıkçı'nın “demokrasi tek çözüm” ve “Mutlak Monarşilerin çağı geçti” sözlerini başka bir gazeteci söylemiş olsaydı hapis cezası alacağını söylemesi de bu durumu kanıtlar niteliktedir (Koelbl, 2011).

Kaşıkçı'nın arkadaşı Karman, Kaşıkçı'nın isteğinin ifade özgürlüğü olduğunu, Arabistan'da devrim değil reform beklediğini, Kraliyet yönetimine karşı hiçbir şey söylemediğini, sadece değişikliğin gerekliliğini vurguladığını belirtmiştir (Karman, 2018). Kaşıkçı'nın yazılarından, Arap dünyası için gerekli olduğunu düşündüğü ve Prens Selman'a yol göstererek işaret ettiği reformları şu 13 başlık altında sıralayabiliriz:

1. İnsanların hapis veya herhangi bir ceza korkusu olmadan fikirlerini belirtebilme özgürlüklerinin sağlanması (Kaşıkçı, 2019).
2. Yemen Savaşı'nın bir an önce son bulması (savaş ne kadar uzun sürerse zararları da o derece kalıcı olacaktır) (Kaşıkçı, 2018a).
3. Prens Selman'ın kadınlara verdiği araba kullanma hakkından daha fazlasını sağlaması ve kadın-erkek eşitliğine giden bir süreci başlatması (Kaşıkçı, 2018b).
4. Sosyal reformların en kısa sürede gerçekleşmesi ve baskının azaltılması (Kaşıkçı, 2018c).
5. Prens Selman'ın yakında eline geçecek olan gücü kontrollü kullanması ve barışa yönelik adımlar atması (Kaşıkçı, 2018d).
6. Prens Selman, ülkesinde yeni şehirler kurmak yerine, öncelikle var olan kötü durumdaki şehirleri geliştirmeli, okullar açmalı, gençler için iş alanları oluşturmali, altyapı çalışmaları yürütmeli, sıhhi hizmetler sunmalı ve ekonomik atılımların önünü açarak refahı yükseltmeli (Kaşıkçı, 2018e).
7. Yönetimin eleştirilere ve dışarıdan gelecek olan fikirlere açık olması (Kaşıkçı, 2018f).
8. Özgür basın teşvik edilmeli, hâlihazırda hapse atılmış olanlar serbest bırakılmalı (Kaşıkçı, 2018g).
9. Protesto ve gösteri hakkının sağlanması (Kaşıkçı, 2018h).

¹⁰ Ayrıca bkz: “Riyad'da Art Arda İntihar Saldırıları”, *NTV Arşiv*, 13.05.2003. (Erişim Tarihi: 21.01.2019) Erişim Adresi: <http://arsiv.ntv.com.tr/news/215298.asp>

10. Bölgesel güvenliğin sağlanması için adımlar atılması ve yaptırımlar yerine uzlaşılmanın tercih edilmesi (Kaşıkçı, 2017a).
11. Tarafsız ve şeffaf yargı (Kaşıkçı, 2017b).
12. Geleneksel Vahhabi inancının aşırılıklarının önlenmesi (Kaşıkçı, 2017c).
13. Petrole olan bağımlılığın azaltılarak, ekonomide yeni seçeneklerin oluşturulması (Kaşıkçı, 2017d).

Sıralanan faktörler ışığında daha geniş perspektiften bakıldığı zaman Kaşıkçı'nın bir demokraside olması gereken temel kanunları ve uygulamaları, farklı zamanlarda yaşanan gelişmeler ışığında tek tek sıraladığı görülmektedir. Yazılarında ülkesini çok sevdiğini, ailesini geride bırakmak zorunda kaldığını ve Suudi Arabistan'ın daha iyisini hak ettiğini belirttiğini görmek mümkündür. Yazılarını Prens Selman'a doğrudan eleştiriden ziyade bir öneri olarak sunulacak şekilde kaleme aldığı, Kaşıkçı'nın bu hususa özellikle dikkat ettiği belirgin bir şekilde görülmektedir. Ancak konu özellikle Selefilik olduğunda Kaşıkçı'nın hiçbir çekincesi olmadığı görülmektedir. Hatta bir yazısında "aşırılar ve aşırıcılık Müslüman dünyasına saldıran virüslerdir" sözlerini kullanarak bu konuda ne düşündüğünü açıkça belirtmiştir (Kaşıkçı, 2016). Elbette bu durum Suudi Arabistan'da otorite sahibi dini kurum ve kişilerce hiç de hoş karşılanmamıştır (Ünlü, Karaman, & Şimşek, 2019, s. 300-313).

4. KAŞIKÇI CİNAYETİ VE DÜNYA'DAN GELEN TEPKİ VE AÇIKLAMALAR

Cemal Kaşıkçı, 28 Eylül 2018 tarihinde Suudi Arabistan'ın İstanbul Başkonsolosluğu'na ikinci evliliğini yapabilmek için boşanma belgelerini teslim almaya gitmiş ve konsolosluktan "2 Ekim tarihinde yeniden gelmesi" cevabını alarak ayrılmıştır. Cemal Kaşıkçı'nın nişanlısı Hatice Cengiz, *Washington Post*'a yaptığı açıklamada Kaşıkçı'nın ülkesinde artan tutuklama haberlerini endişe ile takip etmesine rağmen, Türkiye toprakları içerisinde başına kötü bir hadisenin geleceğini düşünmediğini, bu ülke topraklarında daha önce uluslararası hukuka aykırı benzeri bir durumun gerçekleşmediğini söylediğini aktarmıştır (Cengiz, 2018). 2 Ekim 2018 günü başkonsolosluğa giren Kaşıkçı, başına kötü bir şey geleceğini düşünmemesine rağmen her ihtimale karşı, dışarıya çıkmaması durumunda AKP parti sözcüsü Yasin Aktay'ı araması konusunda nişanlısı Hatice Cengiz'i tembihlemiştir (Cengiz, 2018).

Konsolosluk dışındaki kapalı devre televizyon yayınından Kaşıkçı'nın 2 Ekim 2018 günü saat 13:14'te başkonsolosluğa girdiği görülmektedir. Aynı zamanda 2 Ekim günü, iki özel Suudi jeti İstanbul'a iniş yapmış, birçok arabanın ise konsolosluğa gelip oradan ayrıldığı bilinmektedir. 2 Ekim tarihinde Hatice Cengiz'in Kaşıkçı'nın durumundan endişe etmesinin ardından başta *Washington Post*'a olmak üzere belli yerlere haber vermesiyle Kaşıkçı'nın konsolosluktan çıkamadığı dünya basınında aynı gün yer bulmuştur. *Reuters*'in 3 Ekim tarihli, bir Suudi yetkilinin Kaşıkçı'nın konsolosluktan ayrıldığını, içeride tutulmadığını açıklama haberinde yayınlanması üzerine, Kaşıkçı'nın durumunun akıbeti ile ilgili olarak kafalar karışmaya başlamıştır (Dadouch, Coşkun, & Bayoumy, 2018). 6 Ekim 2018 tarihinde İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığından yapılan basın açıklamasında, "*Suudi Arabistan ülkesi vatandaşı Cemal Kaşıkçı'nın 02.10.2018 tarihinde saat 13.00'da gittiği aynı ülkenin İstanbul Başkonsolosluğu'nda alıkonulduğuna dair iddia ile ilgili olarak Cumhuriyet Başsavcılığımızca olay günü derhal soruşturma başlatılmış olup, başlatılan soruşturma tüm boyutlarıyla derinleştirilerek devam etmektedir*" açıklaması yapılmıştır (Cumhuriyet, 2018).

Bloomberg ile 5 Ekim günü söyleşiye katılan veliyet prens Muhammed Bin Selman, Kaşıkçı'nın akıbeti ile ilgili sorulara "Türk hükümeti ile diyalog halindeyiz, anladığım kadarı ile konsolosluğa girip birkaç saat sonra oradan ayrıldı" ve "Türk yetkililer konsoloslukta arama yapmak isterlerse buna memnuniyetle izin veririz, saklayacak hiçbir şeyimiz yok" açıklamalarında bulunmuştur (Bloomberg, 2018). Ancak yine de Kaşıkçı'dan günlerce haber alınamamasının ardından, cinayetin sorumlusunun Muhammed Bin Salman olduğuna dair şüpheler her geçen gün daha çok güçlenmiştir (Ünlü, Karaman, & Şimşek, 2019, s. 352).

4.1. Türkiye'den Gelen Tepkiler

Kaşıkçı'nın Suudi Arabistan'ın İstanbul Başkonsolosluğu'nda kaybolması, Türkiye Cumhuriyeti'ne, olaya ilişkin soruşturma kapsamında Kaşıkçı'nın akıbetinin öğrenilmesi için önemli bir görev yüklemiş, gözler başta Recep Tayyip Erdoğan olmak üzere resmi kurum ve kuruluşlardan yapılacak açıklamalara çevrilmiştir. Konuya ilişkin ilk açıklama, Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim Kalın'dan 3 Ekim'de;

“İlgili birimlerimiz konuyu takip ediyor. Bizdeki bilgilere göre bu Suudi vatandaşı olan kişi hâlâ Suudi Arabistan’ın İstanbul Başkonsolosluğu’nda. Takip etmeye devam edeceğiz. Tüm yönleriyle bunu değerlendireceğiz. İlgili birimlerimiz istişare halinde” açıklaması ile gelmiştir (Dikici, Eren, & Özer, 2018). Başsavcılık ise konuya ilişkin olarak dört basın açıklaması yapılmıştır. Bu açıklamaların ilki 06.10.2018 tarihinde yukarıda belirtildiği üzere soruşturmanın başlatıldığına ilişkin olarak yapılmıştır. 18.10.2018 tarihinde yapılan ikinci açıklamada Suudi hükümeti ile iş birliği için gerekli görüşmelerin yapıldığı ve incelemelerin başladığı duyurulmuştur (Basın Açıklaması, 2018a). 31.10.2018 tarihinde yapılan üçüncü açıklamada Kaşıkçı’nın Suudi Arabistan Krallığı İstanbul Başkonsolosluğunda öldürülmesine ilişkin, Suudi yetkililer ile görüşmeler yapılarak başta Maktulün cesedinin yerinin tespit edilmesi ve olaya ilişkin şüphelilerin görüşüldüğü açıklanmıştır (Basın Açıklaması, 2018b). 26.11.2018 tarihinde yapılan dördüncü açıklamada ise Kaşıkçı’nın konsoloslukta boğularak ve cesedi parçalara ayrılmak suretiyle öldürüldüğü, cesedin ise aranmakta olduğu yönünde bir açıklama yapılmıştır (Basın Açıklaması, 2018c).

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ise 2 Kasım 2018 günü *Washington Post*’a yazdığı makalesinde, Suudi yetkililerden cesedin nerede olduğuna ilişkin cevap alınmadığını, yine de emri verenin Kral Salman olduğuna inanmak istemediğini ve bu meselenin Türkiye ve Suudi Arabistan Krallığı arasında bir “sorun” olarak yer edinmesini istemediğini, olaya ilişkin incelemelerin tüm hızı ile sürdüğünü ve gelişmelerin dünya basınına duyurulmaya devam edeceğine ilişkin düşüncelerini belirtmiştir (Erdoğan, 2018). 10 Kasım 2018’de Suudi Arabistan Dışişleri Bakanlığı’nın tutarsız davrandığına dikkat çeken Erdoğan (Bayram & Karadağ, 2018), “yerel işbirlikçiler kim?” sorusunun cevabını istemiş, 12 Kasım’da cinayete ilişkin ipuçları içeren ses kaydı olduğunu ve bu kayıtların ABD, Suudi Arabistan, İngiltere, Fransa ve Almanya’ya verildiğini söyleyerek konuya ilişkin Türkiye’nin olaya ilişkin şeffaf davrandığını ortaya koymuştur (HaberTürk, 2018a). Türkiye’ye yönelik tartışma yaratan husus, Suudi Arabistan Başkonsolosu Uteybi’yi, “seyahat dokunulmazlığı” sebebi ile gözaltına alma yetkisine sahip olunmadığının açıklanması ve konsolosluk binasında inceleme için izin beklenmesi olmuştur. Bu açıklamanın ardından birçok hukukçu, bahsi geçen olayda Türkiye’nin inceleme ve müdahale için yetkisi olduğunu beyan etmişlerdir.

İlerleyen günlerde Kaşıkçı cinayetine ilişkin kamuoyu baskısı artmış ve Türkiye Cumhuriyeti, Kaşıkçı cinayeti soruşturmasında elindeki bilgileri paylaşmaya ve Suudi Arabistan hükümetini, 15 şüphelinin Türkiye’ye teslim ederek adil bir soruşturma yürütülmesi konusunda yardımcı olmaya davet etmiştir. 5 Aralık 2018 tarihinde İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından eski Kraliyet Divanı Danışmanı Kahtani ve İstihbarat Başkan Yardımcısı Asiri hakkında “tasarlayarak, canavarca hisle veya eziyet çektirerek kasten öldürme” suçundan tutuklamaya yönelik yakalama kararı çıkarılması talep edilmiştir (Can & Kaya, 2018). 10 Aralık’ta Suudi Arabistan Dışişleri Bakanlığı’ndan yapılan “15 şüphelilerin Türkiye’ye teslim edilmeyeceği” açıklamasının ardından Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Fahrettin Altun, *Reuters Haber Ajansı*’na yaptığı yazılı açıklamada, “katillerin Türkiye’ye iade edilmesi talebine verdiği yanıtın hayal kırıklığı yarattığını” belirtmiştir (Güder, 2020).

14 Aralık’ta yeniden açıklamalarda bulunan Cumhurbaşkanı Erdoğan, ABD’nin BM Daimî Temsilcisi Nikki Haley’in açıklamalarına gönderme yaparak, cinayet için Türkiye’ye gelenlerin Veliht Prens’in en yakınında olanlar olduğunu ve İslam’da haksız yere can almanın yerinin olmadığını, cinayetin takibine devam edildiğini açıklamalarında bulundu (Küçük, 2018). Recep Tayyip Erdoğan, Cemal Kaşıkçı cinayeti ile ilgili son olarak, *The Washington Post*’a 29 Eylül 2019 yılında gönderdiği makalesinde “Kaşıkçı cinayeti, 21. Yüzyılda, 11 Eylül’den sonra yaşanmış en etkili olay” ifadelerini kullanmış ve bu olayın aydınlatılması için çabalamaya devam edileceğini ifade etmiştir (Erdoğan, 2019). Türkiye kamuoyu tüm bu süreç boyunca olayı tepkiyle karşılamış, olayın derhal çözülerek suçluların cezalandırılmasını istemiş ve Suudi Arabistan’a uluslararası alanda yoğun baskı yapılmasını beklemiştir.¹¹ Olayla ilgili Türkiye’de yapılan kovuşturma ve soruşturmanın ardından hazırlanan iddianame ile açılan dava süreçleri devam etmektedir.

¹¹ Türk basınının konuya ilgisi ve ele alışı hakkında analiz çalışması için bkz.: Altay ve Bakar, *a.g.m.*, s.s. 334-347. Ayrıca cinayetin uluslararası diplomasi hukuku bakımından değerlendirilmesi hakkında bkz.: Tatar, *a.g.m.*, s.s. 23-36.

4.2. Suudi Arabistan'dan Gelen Açıklamalar

Suudi Arabistan Krallığı Dışişleri Bakanlığı'nın resmi Türkiye *Twitter* hesabından 04.10.2018 tarihinde paylaşılan gönderi, konuya ilişkin iddiaların reddedildiği ilk açıklama olmuştur. Gönderinin içeriği şöyledir (2018, اسطنبولa); “*Suudi Arabistan Krallığı İstanbul Başkonsolosluğu, Suudi Arabistan Krallığı vatandaşı Cemal Kaşıkçı'nın İstanbul Başkonsolosluk binasından çıktıktan sonra ortadan kaybolduğuna dair basın yayın organlarında yer alan haberleri takip ettiğini ve Kaşıkçı'nın Başkonsolosluk binasından çıktıktan sonra kaybolma şartlarına ilişkin gerçeklerin ortaya çıkarılması için kardeş yerel Türk yetkili mercileri ile koordinasyon ve takip içerisinde olduğunu bildirdi.*” 5 Ekim'de yukarıda belirtildiği üzere Prens Salman durumun takipçisi olduğunu belirtmiştir. 7 Ekim tarihinde ise yine Suudi Arabistan Dışişleri Bakanlığı'nın İstanbul Başkonsolosluğu resmi twitter hesabından, *Reuters*'in Kaşıkçı'nın konsolosluk binasında öldürüldüğüne ilişkin yapılan habere cevap olarak, bahsi geçen kurumca bu iddiaların reddedildiği duyurulmuştur (2018, اسطنبولb). 12 Ekim tarihinde Suudi ve Türk makamlarınca olaya ilişkin ortak çalışma grubunun oluşturulduğu duyurulmuştur (2018, اسطنبولc). 20 Ekim tarihine gelindiğinde ise Suudi Arabistan hükümeti Cemal Kaşıkçı'nın öldürüldüğüne dair çıkan haberleri doğrulamış, konsolosluk içerisinde Kaşıkçı ve başka bir Suudi vatandaşı arasında yumruklaşmanın yaşandığını, Kaşıkçı'nın bu kavga sonucunda öldürüldüğünü ve zanlıların olayı örtbas ettiği cinayetin sebebi olarak duyurmuştur (BBC, 2018a).

Cinayete ilişkin olarak suçlanan 18 kişinin ise Suudi Arabistan'da yargılanacakları ve sorumluluğu olabileceği düşünülen bazı kişilerin görevden alındığını açıklayan Arabistan'ın bu adımının, uluslararası toplumu tatmin ettiği söylenemez. Kaşıkçı'nın öldürüldüğünün kesinleşmesi üzerine, 18 kişilik ekibin yargılanacağını açıklayan Suudi Arabistan Başsavcılığı, 15 Kasım günü soruşturmanın sonuçlarını paylaşmıştır. Başsavcılık, Kaşıkçı'nın cesedinin parçalanarak dışarı çıkarıldığı ve yerel iş birliğine teslim edildiğini, cinayette yer aldığı düşünülen 21 şüpheliden 11'inin suçlu bulunduğunu, 5'i için idam istendiğini ve cinayet emrinin bir istihbarat görevlisi tarafından verildiğini, Prens Selman'ın ise bundan haberi olmadığı yönünde bilgiler paylaşmıştır (BBC, 2018b). 27 Kasım'da ise cinayetin ardından ilk yurt dışı ziyaretlerini gerçekleştiren Prens Bin Selman, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri ve Mısır'ın ardından geldiği Tunus'ta protestolarla karşılaşmıştır (McKernan, 2018). 9 Aralık 2018 tarihinde, Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Adil el-Cübeyr, uzun süredir Türkiye Cumhuriyeti'nden farklı mevkilerden yapılan “suçluların teslim etme” çağrısına cevap vermiş ve ülkesinin, Kaşıkçı cinayetiyle ilişkisi bulunan vatandaşlarını Türkiye'ye teslim etmeyeceklerini açıklaması üzerine en başta Türkiye Cumhuriyeti'nden olmak üzere birçok tepki almıştır (Köse, 2018). Suudi Arabistan Başsavcılığı'nın, 15 Kasım 2018 tarihinde 5 şüphelinin idamını istemesinin ardından, 3 Ocak 2019 tarihinde, Kaşıkçı cinayeti davasının ilk duruşması görülmüştür. Davada 5'i idam talebiyle yargılanan 11 şüpheli, mahkeme heyetinden savunma yapabilmek için ek süre talep etmiş, Suudi Arabistan Başsavcılığı ise mahkemenin gerekli soruşturmayı sürdürmesi için duruşmanın ileri bir tarihe ertelendiğini açıklamıştır. Başsavcılığın açıklamasında 5 sanık için istenen idam talebi de dâhil mahkemeden 11 sanık hakkında “Şeriat yasalarının gereğinin uygulanmasını talep ettiği” bilgisi yer almıştır. 29 Aralık 2019 yılında görünen davada beş sanığın idamı onaylanırken, üç üst düzey yönetici ise cinayet davasından maalesef aklanmıştır (Said-Moothouse & El Sirgany, 2019). Suudi Arabistan'da yaşayan Cemal Kaşıkçı'nın oğlu Salah Kaşıkçı'nın 22 Mayıs 2020 tarihinde twitter üzerinden Kaşıkçı ailesi adına yaptığı açıklama dava ile ilgili diğer bir önemli gelişme olmuştur. Salah Kaşıkçı, Kaşıkçı ailesinin cinayete karışan suikastçıların tamamını affettiklerini, bu kararı Allah'ın rızasını kazanmak için aldıklarını açıklamıştır (Khashoggi, 2020). Bu açıklamanın ailenin kendi rızasıyla mı yoksa başka zorunlu gerekçelerle mi yapıldığı anlaşılamamıştır.

4.3. ABD'nin Olaya Yaklaşımı ve Tepkisi

Yukarıda bahsedildiği üzere, Kaşıkçı'nın ortadan kaybolmasına ilişkin olarak ilk haberler başta *The Washington Post* olmak üzere ABD'de basınında yer bulmuş ve günümüze kadar ABD basınında cinayete ilgili gelişmelerin takibi sürdürülmüştür. Olay hakkında ilk siyasi tepkiler 5 Ekim'de dört ABD senatöründen gelmiş ve Kaşıkçı'nın akıbetine ilişkin açıklama beklediklerini beyan ederek, ABD Senatosu'nda konuya ilişkin soruşturmanın başlatılmasını talep etmişlerdir (Choi, 2018). 10 Ekim 2018 tarihinde ise Başkan Donald Trump gazetecilere verdiği demeçte konunun takipçisi olduğunu, hiçbir gazetecinin başına bir şey gelmesini istemediklerini, konunun en ince ayrıntısına kadar inceleneceğinin sözünü vermiştir (Shesgreen, 2018). 13 Ekim tarihinde ise *CBS*'de katıldığı bir programda Trump,

Kaşıkçı olayına ilişkin “sert cezalar” uygulayabileceklerini belirtirken yine de silah antlaşması konusunda “işlere zarar vermekten kaçınmak istiyorum” açıklaması yaparak farklı kanallardan yaptırım uygulanacağını mesajını vermiştir (CBS, 2018). Trump’ın sözlerinin ardından 14 Ekim 2018 günü Suudi Arabistan borsasında 2014 yılından beri yaşanan en büyük değer kaybı yaşanmıştır.

ABD basını, dünya kamuoyunu harekete geçirecek kadar etkin bir kararlılık gösterip haberler yaparken, ABD’den Suudi Arabistan’a yönelik yaptırımlar oldukça sınırlı kalmış, yine de en azından söylem olarak da olsa dış politika sürekli olarak tepkili bir görüntü çizmeğe çalışmıştır. Cinayetin emrini verdiği iddia edilen Prens Selman’a ilişkin Trump’ın “yapmış da olabilir, yapmamış da olabilir” sözleri, ABD’nin Suudi Arabistan ile olan askeri ve ticaret antlaşmalarına zarar vermemek için ucunun açık bırakılması ve Kaşıkçı söylemi üzerinden bir “muhtaçlık” yaratmaya çalıştığı şeklinde yorumlanabilir. 15 Ekim tarihinde, bir gün önce yaptığı konuşmasını destekler nitelikte açıklamalar yapan Trump şu sözleri ifade edebilmiştir: “Kral Selman, Kaşıkçı’nın akıbetini gerçekten bilmiyor. Onun aklını okumak istemem ama bana sanki Kaşıkçı’yı öldürenler serseri katiller olabilir gibi geldi. Kim bilir?” (BBC, 2018c).

ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo, Kaşıkçı meselesi için 16 Ekim’de Suudi Arabistan’a giderek Kral ve Veliaht Prens Bin Selman’la, 17 Ekim’de de Türkiye’ye gelerek Dış İşleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ve MİT Müsteşarı Hakan Fidan’la temaslarda bulunmuştur (Yılmaz, Çetinkuş, & v.d., s. 7). 18 Ekim’de, ABD Hazine Bakanı Steven Mnuchin, D. Trump ve Pompeo ile görüşerek Riyad’da düzenlenecek “Geleceğe Yatırım Girişimi” konferansından çekildiklerini açıklamıştır (Mnuchin, 2018). 4 Kasım günü ise Mike Pompeo tarafından ABD’nin Kaşıkçı cinayetine yaklaşımının nasıl olacağını kesinleştiren bir açıklama yapılmış ve Pompeo açıklamasında şu ifadeleri kullanmıştır (Kenasarı, 2018): “Bu cinayeti işleyenleri sorumlu tutacağız. Aynı zamanda ABD’nin Suudi Arabistan’la olan stratejik ilişkisini koruyacağız.”

15 Kasım’da Suudi Arabistan Başsavcılığı’nın “Kaşıkçı’nın cesedinin parçalanarak dışarı çıkarıldığı ve yerel iş birlikçiyeye teslim edildiğini, cinayette yer aldığı düşünülen 21 şüpheliden 11’inin suçlu bulunduğunu 5’i için idam istendiğini ve cinayet emrinin bir istihbarat görevlisi tarafından verildiğini, Prens Selman’ın ise bundan haberi olmadığını” açıklamasının ardından ABD Hazine Bakanlığı, “Küresel Magnitsky İnsan Hakları Sorumluluk Yasası” kapsamında cinayette sorumluluğu olduğu iddia edilen 17 Suudi yetkili hakkında yaptırım kararı aldığını açıklamıştır (Lander, 2018). 18 Kasım’da açıklamalarda bulunan Trump: “Cinayetin ses kaydını duymak istemedim, dinlemek için bir sebebim de yok. Çok şiddet içeren, canice ve berbat... Cinayeti planlayan sorumluları araştırmaya devam edeceğiz; ancak bunu yaparken, Suudi Arabistan önemli bir stratejik ortağımız olmaya devam edecek” diyerek, ABD’nin belirlediği stratejiye uygun hareket etmeyi sürdürmüştür (Chamberlain, 2018). 23 Kasım’da ise, “CIA, Kaşıkçı cinayetinde Prens yapmadı demiyor ancak yaptı da demiyor. Prens ve Kral suçlamaları reddediyor” açıklamasında bulunmuştur (BBC, 2018d). Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere, ABD, Suudi Arabistan’la ilişkilerini bozmadan olayı çözmeyi ve uluslararası toplumu ve kamuoyunu ikna etmeyi amaçlamıştır.

4.4. Diğer Ülkelerden Gelen Tepkiler

Cemal Kaşıkçı’nın, Başkonsolosluk binasında öldürülmesi tüm dünya basınında geniş yankı uyandırmış ve pek çok ülke siyasi merciiler kısa süre içerisinde olaya ilişkin açıklamalar yapmışlardır. Olayın merkez ülkeleri haline gelen Türkiye ve ABD’nin aksine, bazı ülkeler, sözlü kınama cezaları ve soruşturmada ismi geçen isimlere yönelik yaptırımların dışına çıkarak silah satışı durdurma ve benzeri yaptırım kararları almışlardır. Ancak bu durumun kalıcı veya etkili olduğunu söylemek mümkün değildir.

8 Ekim’de, İngiltere Dışişleri Bakanlığı: “Bunlar çok ciddi suçlamalar. Suudi Arabistan hükümetiyle de gerçeklerin acilen ortaya çıkması için çalışıyoruz” resmi açıklaması yaparken; Almanya Dışişleri Bakanlığı: “Ünlü Gazeteci Cemal Kaşıkçı’nın kaderi konusunda endişeliyiz”, Fransa Dışişleri Bakanlığı ise: “Fransa, tanınmış ve saygın bir Suudi kişilik olan Cemal Kaşıkçı’nın ortadan kaybolmasından endişe duyuyor” şeklinde bir açıklama yayınlamıştır. İngiltere, Almanya ve Fransa ortak bildirisinde ise: “Suudi soruşturmasında şimdiye dek sunulan iddiaların inandırıcı olması için olgularla desteklenmesi gerekiyor. Gerçeğin kapsamlı, saydam ve inanılır bir şekilde ortaya çıkarılması için çaba gösterilmesine yönelik ihtiyacın ve beklentinin altını çiziyoruz” denilmiştir. 12 Ekim’de Fransa

Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, “Olayla ilgili soru işaretleri ortadan kaldırıldıktan sonra bir pozisyon belirleyeceğim” şeklinde bir açıklama daha yapmıştır (Yılmaz, Çetinkuş, & v.d., s. 14-17). 14 Ekim 2018 tarihinde yine İngiltere, Fransa ve Almanya Dışişleri Bakanları, ortak açıklama yayımlayarak Suudi Arabistan ve Türkiye hükümetlerinden “eksiksiz ve ayrıntılı bir cevap” talep etmiş ve “ifade özgürlüğünü ve basın özgürlüğünü ve gazetecilerin korunmasının Birleşik Krallık, Fransa ve Almanya için en temel önceliktir” vurgusu yapılmıştır (Al-Jazeera, 2018). Açıklamalardan anlaşılacağı üzere Avrupa’nın büyük ve güçlü ülkelerinin cinayet hakkında tavrı ve tepkisi ABD’den daha sert ve açık olmuştur.

17 Ekim 2018 tarihinde G7 ülkelerinin Dışişleri Bakanları, Cemal Kaşıkçı’nın kaybolmasından büyük rahatsızlık duyduklarını, Türk-Suudi hükümetlerini iş birliğine davet ettiklerini ve sorumluların bir an evvel bulunması ve hesap vermesi gerektiğini bildirmişlerdir (Blanchfield, 2018). 18 Ekim’de ise, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin olayla ilgili ilk açıklamasında bulunmuş ve ABD’nin, Kaşıkçı olayında “kesin bir sorumluluğu” olduğunu, cinayetin Suudi Arabistan ile ilişkilerini etkileme noktasında ise soruşturmanın tamamlanmadığını ve Riyad ile ilişkilerini bozmak için bir sebep görmediğini açıklamıştır (Rodriguez, 2018). 19 Ekim tarihinde ise BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, Kaşıkçı’nın akıbetinin öğrenilmesi için “kapsamlı ve tarafsız” soruşturmanın yapılması gerektiğinin ve Suudi Arabistan ve Türkiye’nin bu konuda bildikleri her şeyi açıklamaları gerektiğini vurgulamıştır (Commissioner, 2018).

22 Ekim 2018 tarihinde Avrupa’dan gelen ilk yaptırım kararı Almanya’dan olmuştur. Almanya Başbakanı Angela Merkel, öncelikle bu olayı en sert şekilde kınadıklarını, Suudi Arabistan’ın tüm bilgileri masaya koymadığını ve soruşturma aydınlanana kadar Suudi Arabistan’a silah ihracatı yapılmayacağını açıklamıştır (Knight, 2018). 25 Ekim’de Avrupa Parlamentosu sorumluluklarının tespit edilmesi hâlinde Suudi yetkililere yaptırım uygulanması çağrısında bulunan karar tasarısını kabul etmiş ve AB ülkelerine Suudi Arabistan’a silah satışı yapmaması gerektiğini bildirmiştir (CBS, 2018b). 26 Ekim’de Fransa Cumhurbaşkanı Macron diğerlerinin aksine, Kaşıkçı’nın öldürülmesi nedeniyle Suudi Arabistan’a silah satışının durdurulması yönündeki ifadeleri “açık bir demagoji” olarak değerlendirdiğini belirterek silah satışının gazetecinin öldürülmesiyle ilişkisinin olmadığını söylemiştir (NTV, 2018). Yine 27 Ekim’de, Almanya Başbakanı Merkel bu kez daha temkinli yaklaşarak, AB’nin Suudi Arabistan’a silah satışı ile ilgili olarak “Daha fazla bilgiye sahip olduğumuz zaman, Avrupa Birliği üye ülkeleri olarak ortak bir çözüm ya da yaptırım kararı alınacağını” açıklamıştır (Reuters, 2018).

Bölgenin önemli ülkelerinden İran’ın Dışişleri Bakanı Muhammed Cevad Zarif, 29 Ekim günü: “Türkiye hükümeti konuyu dirayetli, tarafsız ve dikkatli bir şekilde takip etti ve bu feci cinayetin farklı boyutlarını incelemeyi başardı. İncelemenin, işlenen bu suçun sorumluları ve faillerinin kesin olarak ortaya çıkarılmasıyla sonuçlanmasını ümit ediyoruz” açıklamalarında bulunmuştur (HaberTürk, 2018b). İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu ise, Kaşıkçı cinayetiyle ilgili ilk defa konuşmuş ve “İstanbul’daki konsoloslukta yaşananlar korkunç ve süreç usulüne uygun olarak işlemeli, ancak hem bölge hem de dünyanın istikrarı açısından Suudi Arabistan’da istikrarın devam etmesi çok önemli” açıklamasını yapmıştır (Staff, 2018).

4 Kasım gününe gelindiğinde Dünya Müslüman Âlimler Birliği Başkanı Yusuf el-Karadavi: “Ne oldu bu kardeşimize? Başkonsolosluğa girişini hepimiz gördük ekranlardan. Şer gücü diyebileceğimiz Suudi Arabistan Başkonsolosluğu’nun kapısından girmesiyle başına gelenleri hepimiz biliyoruz” sözleriyle cinayete açıkça tepki göstermiştir (Paksoy, 2018). 8 Kasım’da ise Dünya Müslüman Âlimler Birliği’nin yeni Başkanı seçilen Ahmed el-Raysuni: “Kaşıkçı cinayeti, küresel bir mesele. Bu sadece Dünya Müslüman Âlimler Birliği’nin değil küresel vicdanın meselesi. Türkiye Cumhuriyeti ve insan hakları kurumları da konuyu yakından takip ediyor. Meseleye gereken önem verildi” açıklamalarında bulunmuştur (Nemed Abed & Aksoy, 2018).

Suudi Arabistan’a Almanya’dan sonra silah ve askerî malzeme ihracatını durduran ikinci ülke Norveç olmuş ve bu kararını 9 Kasım 2018 tarihinde açıklamıştır (Fouche, 2018). Suudi Arabistan Başsavcılığı tarafından yapılan açıklamanın ardından 19 Kasım’da Almanya, Kaşıkçı cinayetiyle ilişkisi bulunan 18 kişiye ülkeye giriş yasağı getirmiş ve Suudi Arabistan’a yönelik silah ihracatını tamamen durdurmuştur.

Aynı biçimde 18 kişinin ülkelerine girişini 22 Kasım'da Fransa, 29 Kasım'da ise Kanada yasaklamıştır (Yılmaz, Çetinkuş, & v.d., s. 38-41).

Sıralanan gelişmelere bakıldığında ülkelerin büyük bölümü tepkilerini söylem ve açıklamalarla sınırlı tutarken, az bölümünün cinayet hakkında tepkilerini sadece dış politika söyleminde tutmadıkları ve somut yaptırım kararları alarak uygulamaya koydukları görülmektedir. Bu durum Kaşıkçı cinayetinin soruşturulma sürecini sürüncemede bırakarak olayın aydınlatılması ve sorumluların gereken adli, idari, hukuki, politik, ahlaki, moral vb. cezaları almalarını geciktirmiştir.

5. ULUSLARARASI İLİŞKİLER ÖĞRENCİLERİNİN KAŞIKÇI CİNAYETİNE İLİŞKİN İLGİ, ALGILAMA VE TUTUMLARI

Cemal Kaşıkçı cinayeti Türkiye'de uzun süre gündemde kalmıştır. Yaşanan her gelişme basında geniş yer bulmuş, siyasiler olaya ilişkin söylemler ve çağrılarda bulunmuşlardır. Bu hususta Cemal Kaşıkçı cinayetinin uluslararası ilişkiler öğrencilerince ne kadar takip edildiği ve olaya bakış açıları ile cinsiyet, sınıf düzeyi, siyasal kimlikleri ve siyasal parti tercihleri arasında bir ilişki olup olmadığı, eğer bir ilişki var ise hangi faktörlere dayalı olduğu sorularına cevap bulmak maksadı ile Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İ.İ.B.F Uluslararası İlişkiler Bölümünde eğitim görmüş/görmekte olan 180 öğrenci ile gönüllülük ve gizlilik esaslı anket çalışması yapılmıştır. Hazırlanan ankette ölçülen özelliğine göre demografik, bilgi, davranış ve tutum soruları sorulmuştur. Cevap seçeneklerine göre ise hem kapalı hem de açık uçlu sorular sorulmuş; soruların ağırlığı sınıflama, dereceli ve iki seçenekli sorulardan oluşmuştur. Dereceli sorularda Cronbach-Alfa, iki seçenekli de ise Kuder-Richardson yöntemi kullanılmıştır. Verilerin işlenmesi ile elde edilen bulgulara göre çoğu hususta, olaya ilişkin yaklaşımları etkileyen faktörlerin var olduğu ve varsayımsal olarak ileri sürülen ilişkilerin bulunduğu görülmüştür. Verilerin ortaya koyduğu bulgular, IBM SPSS STATISTICS 22 istatistik analiz program yazılımı kullanılarak elde edilmiştir. Ölçek kullanımında herhangi bir sınırlamaya gidilmemiş; sınıflama, sıralama, aralık ve oran ölçekleri kullanılmıştır. Verilerin elde edildiği anket çalışması ve kullanılan sorulara EK 1'de yer verilmiştir.

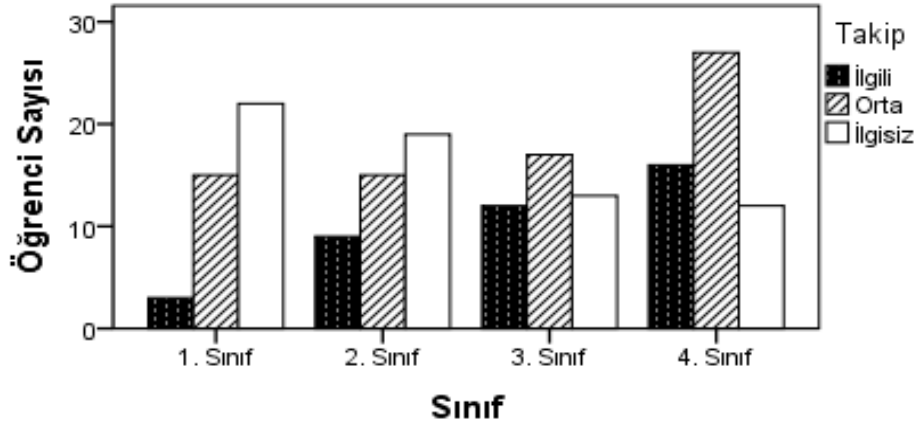
5.1. Uluslararası İlişkiler Öğrencilerinin Lisans Sınıf Düzeyleri ve Olaya İlişkin Takip Düzeyleri Arasındaki İlişki

Cinayeti takip eden günlerde 180 öğrenci ile yapılan anket çalışması, birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencileri ile yapılmış ve sonuçlarda olaya ilişkin takip düzeyi, birinci sınıf öğrencilerinden dördüncü sınıf öğrencilerine kadar artarak ilerlemiştir. Tablo 1'de yer aldığı üzere çalışma kapsamında 40 birinci sınıf öğrencisi, 43 ikinci sınıf öğrencisi, 42 üçüncü sınıf öğrencisi ve 55 dördüncü sınıf öğrencisi ile EK 1'de yer alan anket çalışması yapılmıştır. Öğrencilerin Cemal Kaşıkçı olayını takip düzeylerini belirlemek için öncelikle gün içerisinde dünya gündemini takiplerine ilişkin 2 soru, ardından Cemal Kaşıkçı cinayetini takibe ilişkin 9 soru sorulmuştur. Sorulan 9 sorudan iki veya daha azına "hayır" cevabı veren öğrenciler az ilgili, üç ile altı arasında "evet" cevabı veren öğrenciler orta, altı ve daha fazla "evet" cevabı veren öğrenciler ilgili olarak sınıflandırılmışlardır.

Tablo 1. Öğrenci Dağılımı

Sınıf	Sayı	Yüzdellik
1. Sınıf	40	22,2%
2. Sınıf	43	23,9%
3. Sınıf	42	23,3%
4. Sınıf	55	30,6%

Tablo 1'de yer alan 180 uluslararası ilişkileri öğrencisinin, Cemal Kaşıkçı cinayetine ilişkin medya takiplerinin, buldukları sınıf derecesi ile bağlantılı olup olmadığını anlamak için öğrencilerden sınıf seviyelerini belirtmeleri istenmiştir. Bu bağlantıya ilişkin elde edilen sayısal veriler Şekil 1 ve Tablo 2'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Sınıf Derecesi ve İlgi Seviyesinin Grafikselsel Dağılımı

Tablo 2. Sınıf Derecesi ve İlgi Seviyesinin Yüzdelsel Dağılımı

Takip	Sınıf							
	1. Sınıf		2. Sınıf		3. Sınıf		4. Sınıf	
	Sayı	Yüzdelsel	Sayı	Yüzdelsel	Sayı	Yüzdelsel	Sayı	Yüzdelsel
İlgili	3	7,5%	9	22,5%	12	30,0%	16	40,0%
Orta	15	20,3%	15	20,3%	17	23,0%	27	36,5%
İlgisiz	22	33,3%	19	28,8%	13	19,7%	12	18,2%

Şekil 1’de bu verilerin “İlgili”, “Orta” ve “İlgisiz” gruplandırmasında grafikselsel dağılımı verilmiştir. Bu veriler ışığında, ilgi oranı birinci sınıftan dördüncü sınıfa kadar artmış, ilgisizlik oranı ise birinci sınıftan dördüncü sınıfa kadar azalmıştır. Tablo 2’de görüldüğü üzere 40 birinci sınıf öğrencisinden 3 öğrenci Kaşıkçı cinayetini ilgili şekilde takip etmiş, 43 ikinci sınıf öğrencisi içerisinde 9 öğrenci olayı ilgili şekilde takip etmiş, 42 üçüncü sınıf öğrencisi içerisinde 12 öğrenci olayı ilgili şekilde takip etmiş, 55 dördüncü sınıf öğrencisinden 16 öğrenci olayı ilgili şekilde takip etmiştir. Tabloya tersinden bakılacak olursa, sınıf derecesi azaldıkça, Cemal Kaşıkçı cinayetini “ilgisiz” olarak takip eden öğrencilerin sayısı artmaktadır. Ara sınıf öğrencilerinin verileri birbirlerine yakın olsa da, 1. ve 4. sınıf öğrencileri arasında Cemal Kaşıkçı cinayetinin takip edilme düzeyleri arasında net farklar olduğu gözlemlenmektedir. Uluslararası İlişkiler Bölümü öğrencileri olmalarına ve söz konusu cinayet olayının kendi disiplin alanının kapsamına girmesine rağmen 1. ve 2. sınıf öğrencilerindeki “ilgisiz” sayısının beklenenden yüksek çıktığı görülmektedir. Bunun sebeplerini anlamaya ve açıklamaya yönelik farklı soruların ankete eklenmesi veya başka bir çalışmanın yapılması gerekmektedir. Ayrıca başka bölümlerde okuyan öğrencilerin olayı takiplerine, olaya bakışlarına ve tepkilerine yönelik veri elde edilmesi durumunda bu bölümde okuyan öğrencilerin ilgi seviyelerinin tespitine ilişkin elde edilen bulgular daha anlamlı olabilecektir.

5.2. Uluslararası İlişkiler Öğrencilerinin Cinsiyetlerinin Ankete Yansımaları

Cemal Kaşıkçı cinayetine ilişkin veri toplama amacı ile yapılan anket çalışmasında, katılımcıların cinsiyetlerinin, olayı takip düzeylerini ve ülke bazlı anket sorularına verilecek cevapları etkileyip etkilemediği sorusunun yanıtını öğrenmek için katılımcılarından cinsiyetlerini belirtmeleri istenmiştir. Anket sorularına verilen cevaplar ile elde edilen verilerde, Cemal Kaşıkçı cinayetinde, cinsiyetlerin olayı takip düzeylerini etkilemediği, ancak ülke bazlı sorularda belirli farkların mevcut olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 3’te Cemal Kaşıkçı cinayetine ilişkin olarak anket uygulanan tüm sınıflarda, her iki cinsiyette de sınıf düzeyi yükseldikçe, takip yüzdesinin yükseldiği görülmektedir. 1. ve 2. sınıflardaki cinayet olayına ilgisiz kalan kadın öğrencilerin oranı toplamın yarısından fazla olmuştur. Erkek öğrencilerde ise tüm sınıf düzeylerinde olaya ilginin daha çok “orta” düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Cinsiyetleri fark etmeksizin genel olarak öğrencilerin olayı takip düzeylerinin “orta” düzeyde kaldığı tespit edilmiştir.

Sınıf düzeyi yükseldikçe her iki cinsiyetin de olaya karşı ilgileri benzer şekilde artsa da, bu durum ankette yer alan soruların tamamında benzer sonuçlar vermemiştir.

Tablo 3. Sınıf-Cinsiyet Düzeylerine Göre Olayın Takip Düzeyi Yüzdeleri

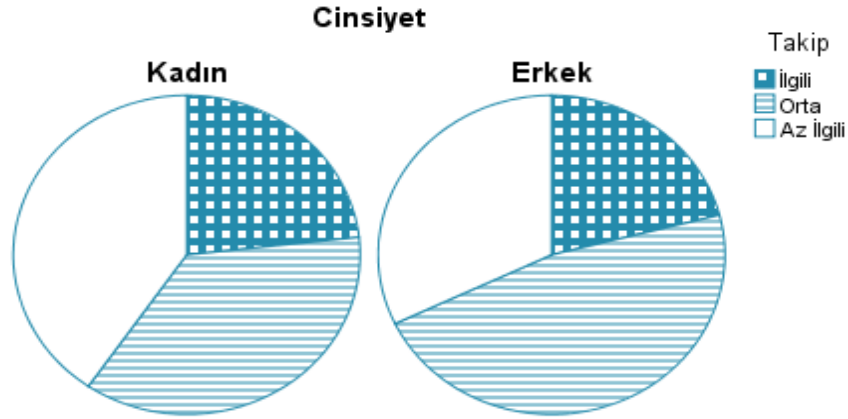
	1. Sınıf				2. Sınıf			
	Cinsiyet				Cinsiyet			
	Kadın		Erkek		Kadın		Erkek	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
İlgili Orta İlgisiz	1	5,3%	2	9,5%	6	26,1%	3	15,0%
	6	31,6%	9	42,9%	4	17,4%	11	55,0%
	12	63,2%	10	47,6%	13	56,5%	6	30,0%
	3. Sınıf				4. Sınıf			
	Cinsiyet				Cinsiyet			
	Kadın		Erkek		Kadın		Erkek	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
İlgili Orta İlgisiz	8	30,8%	4	25,0%	8	25,8%	8	33,3%
	10	38,5%	7	43,8%	16	51,6%	11	45,8%
	8	30,8%	5	31,3%	7	22,6%	5	20,8%

Tablo 4'te görüleceği üzere, ankette sorulan, Cemal Kaşıkçı cinayetinin merkezinde yer alan ülkelerin (Türkiye, Suudi Arabistan, ABD), olaya ilişkin buldukları konunun değerlendirilmesinde, kadınların çoğunlukla "Fikrim Yok" cevabını verdiği görülmüştür. Hem kadın öğrenciler hem de erkek öğrenciler içinde cinayetin işlenmesinden sorumlu tutulan ve suçlanan ülkenin Suudi Arabistan olduğu tespit edilmektedir. Aynı biçimde olayın Suudi Arabistan'ın bir iç meselesi olduğu ve cinayetten sorumlu tutulmaması gerektiği düşüncesinin öğrenciler arasında pek kabul görmediği ya da oran olarak çok düşük oranda kabul gördüğü söylenebilir. Cinayete Türkiye'nin verdiği tepki konusunda ise çok keskin bir ayırım olduğu söylenemez. Hatta oranların hem her iki cinsiyet arasında hem de cinsiyetlerin kendi içinde birbirine yakın çıkması, Türkiye'nin yaklaşımı konusunda bir kafa karışıklığının olduğu biçiminde değerlendirilebilir. Ancak hem kadın öğrencilerde hem de erkek öğrencilerde Türkiye'nin olaya müdahalesinde yetersiz kaldığı ve geciktiği düşüncesinin zamanında ve yeterli müdahalede bulunduğu düşüncesinden biraz daha fazla kabul gördüğü anlaşılmaktadır. ABD'nin tutumunda ise fikir belirten öğrencilerin büyük bölümünde bariz biçimde bir insani mesele olarak değil de, dış politikasında yürüttüğü bir çıkar meselesi olarak ele alındığı biçiminde algılandığı görülmektedir.

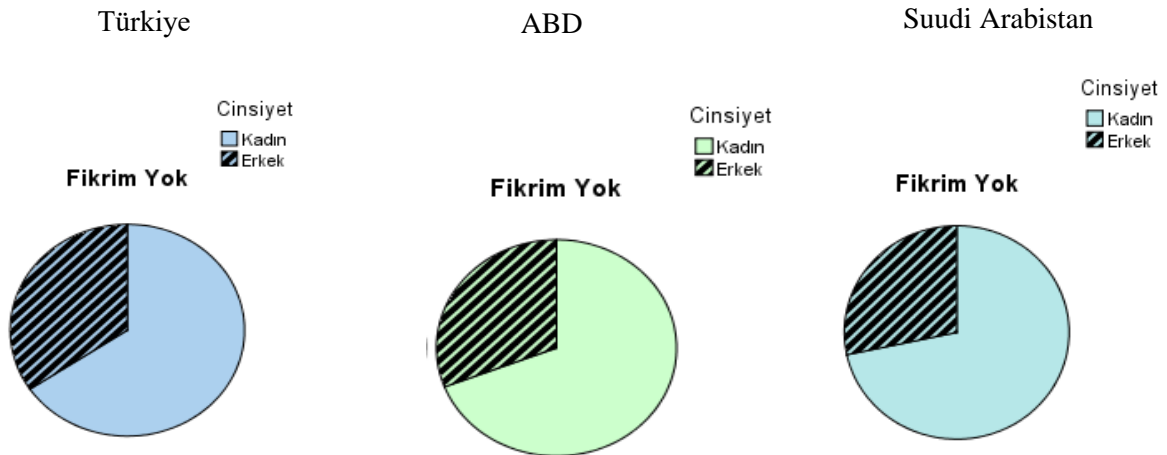
Tablo 4. Ülke Bazlı Fikir Beyanının Cinsiyetler ile İlişkisi

		Cinsiyet			
		Kadın		Erkek	
		Sayı	Yüzdeler	Sayı	Yüzdeler
Suudi Arabistan	Cinayetin Sorumlusu ve Suçlu	46	46,5%	55	67,9%
	İç Meselesi veya Cinayetten Sorumlu Değil	5	5,1%	7	8,6%
	Fikrim Yok	48	48,5%	19	23,5%
Türkiye	Geç ve Yetersiz Müdahale	32	32,3%	34	42,0%
	Zamanında ve Yeterli Müdahale	25	25,3%	25	30,9%
	Fikrim Yok	42	42,4%	22	27,2%
ABD	Çıkar Meselesi Olarak Bakıyor	38	38,4%	44	54,3%
	İnsani Bir Mesele Olarak Bakıyor	5	5,1%	12	14,8%
	Fikrim Yok	56	56,6%	25	30,9%

Aşağıdaki pasta grafiklerinin ilkinde, Cemal Kaşıkçı cinayetini cinsiyetlerin takip dağılımları, ikincisinde ise ülke bazlı sorulara cinsiyetlerin “fikrim yok” cevabı verme dağılımları gösterilmektedir.

Şekil 2. Cemal Kaşıkçı Cinayetini Cinsiyetlerin Takip Dağılımları

Şekil 3. Ülke Bazlı Sorulara Cinsiyetlerin “Fikrim Yok” Cevabı Verme Dağılımları

Yukarıdaki grafikte, anketin “Kaşıkçı cinayetini takip” bölümünde kadın-erkek cinsiyeti arasında belirgin veya büyük bir fark olmasa da soruların ülke bazlı sorulması durumunda iki cinsiyet arasında bazı farkların mevcut olduğu tespit edilebilmektedir. Bu konuda bulgu elde edilebilecek veri toplamaya yönelik herhangi bir soru sorulmamakla birlikte kadın öğrencilerin Suudi Arabistan konusunda diğer ülkelere göre daha “ilgisiz” tavır takınmasının sebebi bu ülkede kadının siyasal, toplumsal, kültürel, ekonomik vb. yaşam alanlarında yeterince yer edinmemesi ve buna duyulan tepki olabilir. Elde edilen veriler doğrultusunda, Kaşıkçı cinayetinin ülkelerce değerlendirilmesinde cinsiyet faktörü bizlere farklı veriler vermektedir. Bu farklara ilişkin sayısal veriler Tablo 4’te de görülmektedir.

5.3. Öğrencilerinin Destekledikleri Siyasi Partiler ve Cinayete İlişkin Yaklaşımları Arasındaki İlişki¹²

Yapılan anket çalışmasında, katılımcılardan destekledikleri siyasi partileri belirtmeleri istenmiş; verilen cevaplar doğrultusunda, “Katılımcıların siyasi görüşleri Cemal Kaşıkçı cinayetine bakış açılarını etkiliyor mu?” sorusuna cevap aranmıştır. Katılımcı öğrencilerin destekledikleri partiler alfabetik sıraya göre şu şekildedir: 29 AKP/AK PARTİ (Adalet ve Kalkınma Partisi), 75 CHP (Cumhuriyet Halk Partisi), 3 HDP (Halkların Demokrasi Partisi, 12 MHP (Milliyetçi Hareket Partisi), 11 İYİ (İyi Parti), 7 TKP (Türkiye Komünist Partisi), 2 BBP (Büyük Birlik Partisi), 2 VATAN (Vatan Partisi), 39 öğrenci ise parti tercihi belirtmemiştir. Siyasi parti tercihi belirtmeyenler “Çekimser” olarak nitelendirilmiştir. Ankette seçenek olarak konulan SAADET (Saadet Partisi), TİP (Türkiye İşçi Partisi) ve HÜDA-PAR (Hür Dava Partisi) hiçbir öğrenci tarafından seçilmemiştir. Partiler içinde Saadet Partisi’ni destekleyen herhangi bir öğrencinin çıkmaması, Millet İttifakı içinde yer alan ve oran olarak az da olsa kemik bir kitleye sahip bu partiye ilişkin herhangi bir veri elde edilememesine neden olmuştur. Ayrıca genel yüzde bakımından Millet İttifakı’na dâhil parti tercihi yapan öğrenci sayısının Cumhur İttifakı’na dâhil parti tercihi yapan öğrenci sayısından fazla olduğu görülmektedir. Cinsiyet değerlendirilmesinde olduğu gibi, desteklenen veya tercih edilen siyasi parti verilerinde de öncelikle bu verilerin, varsa Kaşıkçı cinayetini takip etmeye olan etkileri ve ardından varsa ülke bazlı değerlendirmeler üzerinde etkileri ele alınması faydalı olacaktır.

Tablo 5. Parti Tercihi - İlgili Yüzdeler Oranı

	Parti									
	AKP		CHP		HDP		MHP			
	Sayı	Yüzdeler	Sayı	Yüzdeler	Sayı	Yüzdeler	Sayı	Yüzdeler		
İlgili	8	27,6%	18	24,0%	1	33,3%	1	8,3%		
Orta	13	44,8%	32	42,7%	2	66,7%	3	25,0%		
Az İlgili	8	27,6%	25	33,3%	0	0,0%	8	66,7%		
	Parti									
	İYİ		TKP		BBP		VATAN		ÇEKİMSER	
	Sayı	Yüzdeler	Sayı	Yüzdeler	Sayı	Yüzdeler	Sayı	Yüzdeler	Sayı	Yüzdeler
İlgili	4	36,4%	2	28,6%	0	0,0%	0	0,0%	6	15,4%
Orta	4	36,4%	4	57,1%	1	50,0%	0	0,0%	15	38,5%
Az İlgili	3	27,3%	1	14,3%	1	50,0%	2	100,0%	18	46,2%

Tablo 5’te öğrencilerin destekledikleri siyasal parti ile Cemal Kaşıkçı cinayetini takip edilmesindeki dağılımlar gösterilmektedir. Tablodaki verilerden de görüldüğü üzere, katılımcıların siyasal parti tercihlerinin, Cemal Kaşıkçı cinayetini takip etme oranlarını belirgin farklar şeklinde etkilemediği anlaşılmaktadır. Parti tercihlerinde olaya ilginin genellikle “orta” düzeyde daha fazla olduğu; ancak “milliyetçi” ve “ulusalçı” çizgide oldukları bilinen MHP ve VATAN Partililer ile Çekimser kalanlarda ise en çok “az ilgili” davranışının gösterildiği görülmektedir; bir başka ifadeyle diğerlerine göre daha ilgisiz kaldıkları söylenebilir. Parti tercihlerini AKP, CHP, HDP, İYİ ve TKP’den yana kullandığını belirtenlerin ilgi düzeylerinin ise ortalamanın üstünde yüksek olduğu belirtilebilir.

Tablo 6, Tablo 7 ve Tablo 8’de görüleceği üzere parti tercihi faktörünün, cinsiyet faktöründe olduğu gibi, takip düzeyinde çok belirgin bir etkisi olmasa da ülke bazlı sorularda belirli etkilerinin mevcut olduğu tespit edilebilmektedir. Cinayet ve sonrası sürece ilişkin Suudi Arabistan, Türkiye ve ABD’nin tutum ve davranışlarının öğrencilerce nasıl algılandığına yönelik her ülke için aynı soruları sormak yerine, hem dış politika analizi çerçevesinde hem de ulusal ve uluslararası kamuoyunun konuyu tartışma süreci dikkate alınarak her ülkenin olayla ilgi boyutuna göre farklı soru seçimi yoluna gidilmiştir. Tablo 6-7-8’de yer alan verilerden anlamlı bir sonuç alınabilmesi için, katılımcılardan en az 7 tanesinin desteklediklerini belirttikleri partiler değerlendirilmiştir. Dolayısıyla düşük katılımlı sayısal verilerde yüzdeler oran yüksek çıkabilmektedir. Bu nedenle esas olarak parti tercihlerindeki sayısal kısma daha

¹² Anket çalışması yapıldığı dönemde henüz kurulmamış ancak çalışmanın yayınlanma aşamasında kurulmuş ve kamuoyunda söz edilen partilerden Gelecek Partisi, Demokrasi ve Atılım Partisi (DEVA Partisi), Memleket Partisi ve Zafer Partisi’ne yönelik bir tutum tespit etme olanağı mümkün olmamıştır.

çok dikkat edilmiştir. Ayrıca söz konusu üç tabloda da “fikrim yok” seçeneğini tercih edenlerin oranlarının beklenenden yüksek çıkmasının nedeni, özellikle 1. ve 2. sınıflardaki “ilgisiz” kadın öğrencilerin bu sorularda tercihlerini bu seçenektan yana kullanmalarındır.

Tablo 6. Parti Tercih-Suudi Arabistan Bakış Açısı İlişkisi

Parti	Suudi Arabistan					
	Cinayetin Sorumlusu ve Suçlusunu		İç Meselesi veya Cinayetten Sorumlu Değil		Fikrim Yok	
	Sayı	Yüzdellik	Sayı	Yüzdellik	Sayı	Yüzdellik
İYİ	9	81,8%	0	0,0%	2	18,2%
ÇEKİMSER	23	59,0%	1	2,6%	15	38,5%
CHP	44	58,7%	0	0,0%	31	41,3%
AKP	13	44,8%	9	31,0%	7	24,1%
HDP	1	33,3%	0	0,0%	2	66,7%
MHP	4	33,3%	1	8,3%	7	58,3%
BBP	0	0,0%	1	50,0%	1	50,0%
TKP	5	71,4%	0	0,0%	2	28,6%
VATAN	2	100,0%	0	0,0%	0	0,0%

Tablo 6’da katılımcıların destekledikleri partilere göre, Cemal Kaşıkçı cinayetinde Suudi Arabistan’ı konumlandırma verileri görülmektedir. Bu verilere göre, destekledikleri siyasal parti seçeneğine CHP cevabı veren 75 öğrencinin hiçbirinin Suudi Arabistan’ı “Cinayetin Sorumlusu Değil” seçeneğini tercih etmedikleri, yine benzer biçimde İYİ Parti ve TKP tercihi bulunan öğrencilerden hiçbirinin de aynı seçeneği seçmediği görülmektedir. Sayısal veriler ve oranlar birlikte değerlendirildiğinde Suudi Arabistan’ın cinayet olayının sorumlusu ve suçlusunu olarak görülme oranının yarısından fazla olduğu hesaplanabilmektedir. AKP’yi destekleyen 29 öğrencinin %31’inin Suudi Arabistan’ı “Suçsuz veya İç Meselesi” kategorisinde değerlendirdikleri dikkat çekmektedir. Çünkü İktidar Partisi de olan AKP’nin, Cemal Kaşıkçı ile daha önceden kurulan bağ ve karşılıklı sempatik ilişki nedeniyle başından beri olayın çözülmesi ve Suudi Arabistan’ın cinayetin sorumlu ve suçlusunu olduğuna yönelik çok çaba gösterdiği bilinmektedir. Bu duruma rağmen tercihini iktidar partisinden (AKP) yana kullanan potansiyel seçmenin 1/3’ünün Suudi Arabistan’ı cinayet konusunda sorumsuz ve olayı iç meselesi olarak görme eğiliminde olması şaşırtıcıdır. Bu durum ancak Suudi Arabistan’ın Sünni-İslam dünyası içindeki konumu ile açıklanabilir.

Tablo 7. Parti Tercih-Türkiye Bakış Açısı İlişkisi

Parti	Türkiye					
	Hatalı ve Yetersiz Müdahaleler		Hatasız ve Yeterli Müdahaleler		Fikrim Yok	
	Sayı	Yüzdellik	Sayı	Yüzdellik	Sayı	Yüzdellik
VATAN	2	100,0%	0	0,0%	0	0,0%
TKP	6	85,7%	0	0,0%	1	14,3%
HDP	2	66,7%	0	0,0%	1	33,3%
İYİ	5	45,5%	4	36,4%	2	18,2%
CHP	33	44,0%	11	14,7%	31	41,3%
ÇEKİMSER	14	35,9%	10	25,6%	15	38,5%
AKP	3	10,3%	20	69,0%	6	20,7%
MHP	1	8,3%	4	33,3%	7	58,3%
BBP	0	0,0%	1	50,0%	1	50,0%

Tablo 7’de Türkiye’nin Cemal Kaşıkçı cinayetindeki rolü ile öğrencilerin destekledikleri siyasal parti arasında, diğer ülkelere göre bariz farklılıklar olduğu görülmektedir. Tablo 6’da yer alan veriler ışığında, muhalefet partilerini destekleyen, CHP’yi tercih eden öğrencilerin %44’ünün, VATAN Partisi’ni destekleyen her iki öğrencinin, TKP’yi destekleyen öğrencilerin %85,7’sinin, HDP’yi destekleyen öğrencilerin %66,7’sinin, İYİ Parti’yi destekleyen öğrencilerin %45,5’inin Türkiye’nin müdahalesinin “hatalı veya yetersiz” olduğunu belirtmelerine karşın, iktidar partilerini ya da diğer ifadeyle Cumhuriyet İttifakı ana bileşenlerini (AKP-MHP) destekleyen öğrencilerde, Türkiye’nin “hatalı veya yetersiz” müdahalede bulunduğunu düşünenlerin oranı en düşük iki orana sahip çıkmıştır. Ancak toplamda Türkiye’nin “hatalı ve yetersiz” müdahalede bulunduğunu söyleyen öğrencilerin 66, “hatasız ve yeterli” müdahalede bulunduğunu söyleyenlerin 50, fikir belirtmeyenlerin ise 64 olduğu görülmektedir. Partiler arasında farklı sonuçlar elde edilse de genel toplamlar içindeki oranlar bakımından keskin bir ayrışma

gözlenmemektedir. Yine de Türkiye'nin genel tavrının "hatasız ve yeterli" olduğu tutumu diğer oranlardan daha düşük kaldığı belirtilmelidir. Bu veriler ışığında, muhalefet partilerinden birini destekleyen öğrenciler ile iktidar partilerini destekleyen öğrenciler arasında Türkiye'nin Kaşıkçı cinayetindeki konumu ile ilgili tutumda belirgin ayrışmanın ortaya çıktığı dikkat çekmektedir. Tablo 8'de ise ABD'ye karşı bakış açısının parti tercihi ile değiştiği gözlemlenebilmektedir.

Tablo 8. Parti Tercihi-ABD Bakış Açısı İlişkisi

Parti	ABD					
	Çıkar Meselesi Olarak Bakıyor		İnsani Bir Mesele Olarak Bakıyor		Fikrim Yok	
	Sayı	Yüzdeler	Sayı	Yüzdeler	Sayı	Yüzdeler
VATAN	2	100,0%	0	0,0%	0	0,0%
İYİ	7	63,6%	0	0,0%	4	36,4%
BBP	1	50,0%	0	0,0%	1	50,0%
ÇEKİMSER	19	48,7%	2	5,1%	18	46,2%
CHP	34	45,3%	6	8,0%	35	46,7%
TKP	3	42,9%	0	0,0%	4	57,1%
AKP	11	37,9%	8	27,6%	10	34,5%
HDP	1	33,3%	0	0,0%	2	66,7%
MHP	4	33,3%	1	8,3%	7	58,3%

Tablo 8'deki verilerden açıkça anlaşıldığı üzere öğrencilerce ABD'nin olaya yaklaşımının açık ara çıkar meselesi biçiminde ele alındığı şeklindedir. Çalışmaya katılan toplam 180 öğrencinin 82 tanesinin ABD'nin cinayete ve sonrasında yaşananlara tepkisini "çıkar meselesi olarak" ele aldığı biçiminde tercih ederken, 80 öğrencinin fikir belirtmediği ve sadece 17 öğrencinin ise ABD'nin "insani bir mesele olarak" soruna el attığı seçeneğini tercih ettiği görülmektedir. Bu durum ise ancak Türk-Amerikan ilişkilerinin son yıllarda giderek kötüleşmesi ve ABD karşıtlığının Türkiye'de giderek artması ile açıklanabilir. Ayrıca bu çalışmanın "4.3. ABD'nin Olaya Yaklaşımı ve Tepkisi" başlıklı bölümünde de aktarıldığı üzere ABD'nin ve dönem başkanı Donald Trump'ın açıklamalarının da bu durumun ortaya çıkmasında etkisi olmalıdır.

5.4. Uluslararası İlişkiler Öğrencilerinin Siyasal Kimlikleri ve Cinayete İlişkin Yaklaşımları Arasındaki İlişki

Öğrencilerin siyasal kimlikleri ile Cemal Kaşıkçı olayını takip düzeyleri arasındaki ilişki Tablo 9'da verilmiştir. Bu tablodaki veriler anketteki Kuder-Richardson yöntemi ile hazırlanmış dokuz soruluk bölüme verilen cevaplar ile siyasal kimlik tercihi kısmına verilen cevapların eşleştirilmesinden derlenmiştir.

Tablo 9. Siyasal Kimlik-Cinayet Olayını Takip İlişkisi

Siyasal Kimlik	Takip					
	İlgili		Orta İlgili		Az İlgili	
	Sayı	Yüzdeler	Sayı	Yüzdeler	Sayı	Yüzdeler
Atatürkçü	19	47,5%	29	39,2%	24	36,4%
Sosyal Demokrat	6	15,0%	6	8,1%	5	7,6%
Sosyalist	5	12,5%	15	20,3%	5	7,6%
Muhafazakâr	3	7,5%	10	13,5%	8	12,1%
Milliyetçi	3	7,5%	6	8,1%	8	12,1%
Çekimsiz	2	5,0%	4	5,4%	11	16,7%
Ulusalçı	1	2,5%	3	4,1%	3	4,5%
İslamcı	1	2,5%	0	0,0%	2	3,0%

Tablo 9'daki verilerden görüldüğü üzere siyasal kimliğini "Atatürkçü" olarak belirten öğrencilerin sayılarındaki net farkın da etkisi ile %47,5 oranında "ilgili" bulgusunun elde edildiği görülmektedir. Diğer yandan bütün takip düzeylerinde de en yüksek oran bu gruba aittir. Bir diğer bulgu da ankete katılan öğrencilerden toplam 72 tanesi siyasal kimlik olarak kendisini "Atatürkçü" şeklinde tanımlamasıdır. Bu da her 10 öğrenciden 4'üne yani genel toplamın %40'ına tekabül etmektedir. Siyasal kimlik olarak tek bir seçeneğin işaretlenmesi ve "Atatürkçü" seçeneğinin sayıca çok olması nedeniyle, yüksek oranda çıkması beklenen "milliyetçi" ve "ulusalçı" tercihlerinin nispeten düşük kaldığı ileri sürülebilir.

Siyasal kimlik tercihleri ile cinayet olayını takip ilişkisi konusunda dikkat çeken bir diğer husus ise kendisini “muhafazakâr” ve “İslamcı” olarak niteleyen öğrencilerin olaya “ilgili” olması beklenirken, tam tersine “orta ilgili” ve “az ilgili” seçeneğini tercih eden öğrencilerin daha çok sayıda çıkmasıdır. Bunun nedeni konusunda bir veri ise elde bulunmamaktadır.

Tabloya göre toplam 17 öğrenci siyasi kimlik belirtmede “çekimser” kalmıştır. Siyasi parti tercihlerinde bu sayının 39 olduğu düşünülürse siyasi kimlikler konusunda “çekimser” seçeneğinin, siyasi parti tercihlerine göre daha düşük kaldığı verisinin de tablodaki dikkat çeken bulgulardan biri olduğu söylenebilir. Bu durumun nedeni ise son yıllarda ülkede yaşanan siyasi atmosfer ve ittifak ayrışmasında aranabilir. Ayrıca siyasi parti tercihleri ile siyasi kimliklerin eşleştirilmesi ve uyuşması konusu çalışmanın kapsamı ve amacı içine alınmadığı için bu konuda elde edilen bulguların burada değerlendirilmediği belirtilmelidir.

Tıpkı Tablo 6, 7, ve 8’de gösterildiği gibi siyasi kimliklerin ülkelerin Cemal Kaşıkçı cinayetine bakış açılarıyla ilişkisine yönelik algı ve tutumları ise aşağıda sırasıyla yer verilen 10, 11 ve 12. Tablolarda daha net görülmektedir. Bu tablolarda gösterilen veriler ise anketteki Cronbach-Alfa yöntemi ile hazırlanmış 16 soruluk bölüme verilen yanıtlardan derlenmiştir.

Tablo 10. Siyasal Kimlik- Suudi Arabistan Bakış Açısı İlişkisi

Siyasal Kimlik	Suudi Arabistan					
	Cinayetin Sorumlusu ve Suçlusu		İç Meselesi veya Cinayetten Sorumlu Değil		Fikrim Yok	
	Sayı	Yüzdellik	Sayı	Yüzdellik	Sayı	Yüzdellik
Atatürkçü	45	44,6%	1	8,3%	26	38,8%
Sosyalist	16	15,8%	1	8,3%	8	11,9%
Sosyal Demokrat	13	12,9%	0	0,0%	4	6,0%
Milliyetçi	8	7,9%	2	16,7%	7	10,4%
Muhafazakâr	7	6,9%	6	50,0%	8	11,9%
Çekimser	6	5,9%	0	0,0%	11	16,4%
Ulusalçı	4	4,0%	1	8,3%	2	3,0%
İslamcı	1	1,0%	1	8,3%	1	1,5%

Tablo 10’da görüldüğü üzere Suudi Arabistan’ın Cemal Kaşıkçı cinayetindeki rolünün değerlendirilmesi hususunda, siyasi kimliklerin “tercih belirleyen” bir faktör olduğu görülmektedir. Siyasal kimliğini belirten öğrencilerin yarısından fazlası Suudi Arabistan’ı cinayetin sorumlusu ve suçlusu olarak görmektedir. En dikkat çekici veriler, siyasi kimliğini Muhafazakâr olarak belirten öğrencilerden elde edilmiştir. Bu öğrencilerin %50’si Suudi Arabistan’ın Cemal Kaşıkçı cinayetindeki rolünü “İç Meselesi veya Cinayetten Sorumlu Değil” olarak tercih etmişlerdir. “Atatürkçü” kimliğini benimseyen toplam 72 öğrenciden sadece biri Suudi Arabistan’ı “Suçsuz” bulmuştur. Siyasal kimlik ile Suudi Arabistan’ın konumunun değerlendirildiği bu tablodaki verilerin siyasi parti tercihi ile ilişkisindeki verilerle tam bir paralellik gösterdiği de belirtilmelidir.

Aşağıdaki tabloda ise siyasi kimlik ile Türkiye’nin tavrı arasında kurulan ilişkiye bakılmıştır. Tablo 11’de görüldüğü üzere Türkiye Cumhuriyeti’nin Cemal Kaşıkçı cinayetindeki rolünün değerlendirilmesi, siyasi kimlik tercihleri ile algılama farkı yaratan bir faktöre dönüşmüştür.

Tablo 11. Siyasal Kimlik-Türkiye Bakış Açısı İlişkisi

Siyasal Kimlik	Türkiye					
	Hatah ve Yetersiz Müdahaleler		Hatasız ve Yeterli Müdahaleler		Fikrim Yok	
	Sayı	Yüzdellik	Sayı	Yüzdellik	Sayı	Yüzdellik
Atatürkçü	30	45,5%	14	28,0%	28	43,8%
Sosyalist	14	21,2%	6	12,0%	5	7,8%
Sosyal Demokrat	10	15,2%	5	10,0%	2	3,1%
Milliyetçi	4	6,1%	5	10,0%	8	12,5%
Ulusalçı	4	6,1%	1	2,0%	2	3,1%
Muhafazakâr	2	3,0%	13	26,0%	6	9,4%
Çekimser	2	3,0%	4	8,0%	11	17,2%
İslamcı	0	0,0%	1	2,0%	2	3,1%

Tablo 11’deki verilere göre toplamda Türkiye’nin “hatalı ve yetersiz” müdahalede bulunduğunu söyleyen öğrencilerin 66, “hatasız ve yeterli” müdahalede bulunduğunu söyleyenlerin 49, fikir belirtmeyenlerin ise 64 olduğu görülmektedir. Bu sayılar neredeyse siyasi parti tercihleri ile Türkiye’nin tutumuyla ilgili ilişki tablosundaki sonuçlarla birebir aynıdır. Fikir belirtmeyenler bir kenara bırakılırsa, siyasi kimlik belirterek cevap veren öğrencilerin daha fazlası Türkiye’nin olaya bakışı ve müdahalesini “hatalı” ve “yetersiz” bulmuştur.

Tablodaki en dikkat çekici veri ise “hatasız ve yeterli müdahale” seçeneğini seçen öğrencilerin %26’sını, siyasal kimliğini “Muhafazakâr” olarak belirten öğrencilerin oluşturmasıdır. Bir diğer önemli husus ise siyasal kimliklerini “Atatürkçü” olarak belirten 72 öğrencinin sadece 14’ünün Türkiye’nin rolünü “Hatasız ve Yeterli Müdahale” olarak değerlendirmesidir.

Tablo 12. Siyasal Kimlik-ABD Bakış Açısı İlişkisi

Siyasal Kimlik	ABD					
	Çıkar Meselesi Olarak Bakıyor		İnsani Bir Mesele Olarak Bakıyor		Fikrim Yok	
	Sayı	Yüzdellik	Sayı	Yüzdellik	Sayı	Yüzdellik
Atatürkçü	31	37,8%	7	41,2%	34	42,0%
Sosyalist	15	18,3%	1	5,9%	9	11,1%
Sosyal Demokrat	11	13,4%	2	11,8%	4	4,9%
Muhafazakâr	7	8,5%	4	23,5%	10	12,3%
Milliyetçi	7	8,5%	2	11,8%	8	9,9%
Çekimser	5	6,1%	0	0,0%	12	14,8%
Ulusalçı	4	4,9%	1	5,9%	2	2,5%
İslamcı	1	1,2%	0	0,0%	2	2,5%

Tablo 12’de ise siyasal kimlik tercihinin, ABD’nin rolünün algılanması hususunda etkisi gösterilmektedir. Tıpkı Tablo 8’de ele alınan siyasi parti tercihleri ile ABD’nin tutumu arasındaki ilişki verilerindeki sonuçların hemen hemen aynı ortaya çıkmıştır. Tablo 12’deki sayı ve oranlardan görüldüğü üzere öğrencilerin ABD’nin cinayete yaklaşımını yine açık ara biçimde çıkar meselesi şeklinde algıladığı anlaşılmaktadır. Siyasal kimlik konusunda fikir belirtmeyen 79 öğrenci dışında kalanların %82,7’si ABD’ni cinayete ve sonrasında yaşananlara tepkisini “çıkar meselesi olarak” ele aldığı biçiminde yorumlamıştır. Geriye kalan %17,3’lük kesim ise ABD’nin konuyu “insani bir mesele” olarak gördüğü için ilgi gösterdiğini düşünmektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasının nedenleri siyasi parti tercihleri ile ilgili kısımda belirtilen Türk-Amerikan ilişkilerinin kötüleşmesi, ABD karşıtlığının Türkiye’de artması ve ABD resmi organları ile Başkan Trump’ın açıklamaları gibi gerekçelerle aynı olabilir.

5.5. Uluslararası İlişkiler Öğrencilerinin GANO ve Cinayet Hakkındaki Yaklaşımları Arasındaki İlişki

Son olarak ise Uluslararası İlişkiler öğrencilerinin, GANO başarı oranı ile Cemal Kaşıkçı cinayetini takip düzeyi arasındaki herhangi bir ilişkinin olup-olmadığı ve varsa nasıl olduğuna yönelik verilerin değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Burada GANO faktörünün değerlendirilme sebebini kısaca belirtmek gerekir. Öğrencinin okula ve bölümüne olan ilgisi ve bölümde elde ettiği akademik başarı ile cinayet gündemini takip etmesi arasında bir ilişkinin olduğu öngörülmüştür. Ayrıca cinayet olayının uluslararası ilişkiler ve dış politika konusuyla yakından ilgili olması nedeniyle bu bölümde eğitim alan öğrencilerin GANO başarı oranı ile olayın takip edilme düzeyi arasında ilişkinin değerlendirilmesi ayrıca faydalı olabilecektir.

Tablo 13. GANO-Takip İlişkisi

GANO	Takip					
	İlgili		Orta		Az İlgili	
	Sayı	Yüzdellik	Sayı	Yüzdellik	Sayı	Yüzdellik
0-1	0	0,0%	0	0,0%	4	100,0%
1-2	8	29,6%	6	22,2%	13	48,1%
2-3	23	24,7%	47	50,5%	23	24,7%
3-4	6	37,5%	6	37,5%	4	25,0%

Tablo 13'te yer verilen GANO ile takip ilişkisini gösterir veriler ışığında, GANO'nun yükselmesi halinde, ilginin arttığı görülmektedir. Aynı biçimde GANO aralığı düştükçe ilgi düzeyine iyice azalmaktadır. Yine de 2-3 olarak belirtilen sınıflandırmaya çok fazla öğrenci girdiği için verilerin genele yönelik %100 doğruluğu ortaya koyulamamaktadır. Ancak 0-1 arası ortalamaya sahip öğrencilerin %100'ünün az ilgili olması, bölüme olan ilgilerin ve akademik başarının gündeme ilişkin takibi etkilediği açıkça görülmektedir. Çünkü bu GANO aralığına sahip tüm öğrenciler az ilgili olanlardır. GANO değeri 1-2 arasında olup, ortalama akademik başarının altında kalan öğrencilerde de "az ilgili" öğrenci sayısı "orta" ve "ilgili" öğrenci sayısı toplamına yakındır. Benzer biçimde GANO'su 3-4 aralığında olan akademik başarısı ve bölüme ilgisi yüksek öğrencilerin ilgi düzeyleri çok daha yüksek oranda çıkmaktadır. Sayılar ve yüzdelik oran verileri bu ilişki konusundaki öngörülerin geçerli olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Cemal Kaşıkçı'nın 2 Ekim 2020 tarihinde Suudi Arabistan'ın İstanbul Başkonsolosluğunda kaybolması, dünya basını ve kamuoyunda geniş yankı bulmuştur. Bu süreçte, ABD kamuoyu, uluslararası topluluğu Cemal Kaşıkçı cinayetine yönlendirerek aslında önemli bir rol oynamıştır. Türkiye, cinayetin ülke sınırları içinde işlenmesi sebebi ile olayın aydınlatılması ve cinayetin çözüme kavuşturulması konusunda etkin ve istekli bir rol oynamıştır. Suudi Arabistan ise vatandaşı olan Cemal Kaşıkçı'nın Başkonsoloslukta öldürülmesinden haklı olarak sorumlu tutulmuş, cinayet emrinin kimin verdiği ile ilişkin soruların muhatabı olmuş ve özellikle Suudi Arabistan'dan yapılan tutarsız açıklamalar ile dikkatleri daha fazla üzerine çekerek çok yoğun eleştirilmiştir. Bahsi geçen bu üç devlet, Cemal Kaşıkçı cinayetinde başrolleri paylaşarak, uluslararası toplumda en ön planda yer almışlardır.

Bu çalışmada bahsi geçen aktörlerin Türkiye'de uluslararası ilişkiler öğrencileri tarafından algılanmaları hususunda etkin olan faktörleri belirlemek amacı ile anket çalışması yürütülmüş, bu anketin sonuçları ışığında sınıf düzeylerinin, cinsiyetlerin, siyasal parti tercihlerinin, siyasal kimliklerinin ve GANO ortalamalarının Cemal Kaşıkçı cinayetinin yorumlanması hususunda etkin faktörler olduğu sonucuna varılmıştır. Anket sonuçları SPSS 22 programı ile değerlendirilmiş, istatistikler, bahsi geçen faktörlerin Kaşıkçı cinayeti ile ilişkisini doğrulamıştır.

Çalışma sürecinde üzerinde durulan verilerin değerlendirilmesinden sonra elde edilen bulgulara göre çalışma öncesindeki öne sürülen varsayımlar/hipotezlerle genelde uyumlu sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür. Ankete katılan öğrencilerin cinsiyetlerinin, Kaşıkçı cinayetinin kendisine karşı tutumlarında anlamlı bir etki farkına yol açmadığı görülürken, olayın tarafı olan ülkelerin yaklaşım ve tepkilerine karşı tutumlarında ise bazı farklar olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin sınıf ve genel başarı düzeyleri (GANO) arttıkça, konuya ilişkin bilgi, yaklaşım ve ilgilerinin arttığı gözlenmiştir. Öğrencilerin siyasal ve ideolojik yatkınlıkları ile siyasal tercihlerinin partilerin Kaşıkçı cinayeti ve ilgili diğer gelişmelerdeki politik pozisyonları, politikaları ve söylemlerine genellikle uyumlu olduğu görülmüştür. Cinayet olayının gerçekleşmesi, basına yansımaları, takip edilmesi ve soruşturulması konusunda çalışmaya katılan ADÜ-Nazilli İ.İ.B.F. Uluslararası İlişkiler Bölümü öğrencileri Suudi Arabistan'ı sorumlu ve suçlu devlet olarak görürlerken, Türkiye'nin olaya müdahalesini daha çok hatalı ve yetersiz ve ABD'nin tavrını ise insani olmaktan ziyade dış politikadaki çıkarları çerçevesinde hareket etmek biçiminde ele aldıkları saptanmıştır.

Çalışmadaki en dikkat çekici ve belki de beklenmedik olan tek bulgu, Kaşıkçı cinayetine yönelik en yüksek ilgi ve tutumun AKP'ye (AK PARTİ) yakın olduğunu veya siyasal tercihini bu yönde olabileceğini belirten öğrencilerde değil, İYİ Parti'ye tercihini belirten öğrencilerde olmasıdır. Bu anket çalışması ve değerlendirilmesinden çıkarılabilecek en nihai sonuç ise bir gazetecinin insani, demokratik, hukuksal, siyasal vb. anlayış, normlar ve kurallar ışığında vahşice katledilmesinin tepki çektiği ve kesinlikle tasvip edilmediğidir. Ayrıca ankete katılan öğrenci, tercih, algı ve çeşitliliğine rağmen Türk Dış Politikası bakımından meselenin, ortak bir milli/ulusal dış politika konusu ve sorunu olarak görüldüğüdür.

KAYNAKÇA

- Abu-Nasr, D. (2018, 10 10). Who Is Jamal Khashoggi? A Saudi Insider Who Became an Exiled Critic. *The Washington Post*. 01 21, 2019 tarihinde <https://www.washingtonpost.com/business/who-is-jamal-khashoggi-a-saudiinsider-who-became-an-e> adresinden alındı.
- Akkad, D. (2018, 10 19). Jamal Khashoggi: The Saudi insider who spoke up for free speech. *Middle East Eye*. 01 21, 2019 tarihinde <https://www.middleeasteye.net/news/jamal-khashoggi-obituary-saudi-arabia-journalist> adresinden alındı.
- Al-Jazeera. (2018, 10 14). UK, France And Germany Call For 'Credible' Khashoggi Probe. *Al Jazeera News*. 06 02, 2020 tarihinde <https://www.aljazeera.com/news/2018/10/uk-france-germany-call-credible-khashoggi-probe-181014152935691.html> adresinden alındı.
- Altay, R., & Bakar, H. (2020). Politik Bir Sorun Olarak Cemal Kaşıkçı Cinayeti ve Türk Yazılı Basınının Meseleyi Ele Alış Şekli, *I. Uluslararası Yeni Dünyada İletişim Kongresi, (Kongre Tam Metin Kitabı, 22-23 Şubat 2020 / Adana)*, (Ed.: Derya Öcal ve Hasan Çiftçi), İktisadi Kalkınma ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü yay., s.s. 334-347.
- Bayhan, F. (2017). *Tarihi Değiştiren Suikastlar*, İstanbul: Kayıt yay.
- Bayram, M., & Karadağ, G. (2018, 11 10). Cumhurbaşkanı Erdoğan: 7 Şehidimiz, 25 Yaralımız Var. *Hürriyet*. 04 10, 2019 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/ankara/cumhurbaskani-erdogan-7-sehidimiz-25-yaralimi-41015140> adresinden alındı.
- BBC. (2018a, 10 20). Jamal Khashoggi case: Saudi Arabia Says Journalist Killed in Fight. *BBC News*. 01 23, 2019 tarihinde <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-45923217> adresinden alındı.
- BBC. (2018b, 11 15). Jamal Khashoggi Murder Ordered By Agent - Saudi Prosecutor. *BBC News*. 05 18, 2019 tarihinde <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-46222337> adresinden alındı.
- BBC. (2018c, 10 15). Jamal Khashoggi: Trump Suggests 'Rogue Killers' To Blame. *BBC News*. 01 12, 2019 tarihinde <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-45863334> adresinden alındı.
- BBC. (2018d, 11 23). Khashoggi Killing: CIA Did Not Blame Saudi Crown Prince, Says Trump. *BBC News*. 11 25, 2019 tarihinde <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-46309654> adresinden alındı.
- Bergen, P. (2018, 10 22). Jamal Khashoggi Was A Journalist, Not A Jihadist. *CNN*. 01 21, 2019 tarihinde <https://edition.cnn.com/2018/10/22/opinions/khashoggi-was-journalist-not-jihadist-bergen/index.html> adresinden alındı.
- Blanchfield, M. (2018, 10 17). Canada Has 'Worrying' Questions About Disappearance Of Khashoggi: Freeland. *Canada's National Observer*. 11 21, 2019 tarihinde <https://www.nationalobserver.com/2018/10/17/news/canada-has-worrying-questions-about-disappearance-khashoggi-freeland> adresinden alındı.
- Blanford, N. (2003, 06 05). Reformist Impulse in Saudi Arabia Suffers Setback. *The Christian Science Monitor*. 01 2019, 22 tarihinde <https://www.csmonitor.com/2003/0605/p07s01-wome.html> adresinden alındı.
- Bloomberg. (2018, 10 05). Saudi Crown Prince Discusses Trump, Aramco, Arrests: Transcript. *Bloomberg*. 03 11, 2019 tarihinde <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-10-05/saudi-crown-prince-discusses-trump-aramco-arrests-transcript> adresinden alındı.
- Bogosian, E. (2016). *Nemesis Operasyonu: Ermeni Soykırımının İntikamı İçin Yapılan Suikastlar*, (Çev.: Önder Seçkin), İstanbul: Kalkedon yay.
- Can, M. E., & Kaya, M. (2018, 12 05). Kaşıkçı Cinayetinde Asiri Ve Kahtani Hakkında Yakalama Kararı. *Anadolu Ajansı*. 05 2020, 27 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/cemal-kasikci/kasikci-cinayetinde-asiri-ve-kahtani-hakkinda-yakalama-karari/1330038> adresinden alındı.

- CBS. (2018, 10 13). Trump Vows "Severe Punishment" If Saudi Arabia is Behind Missing Journalist. *CBS News*. 01 24, 2019 tarihinde <https://www.cbsnews.com/news/president-donald-trump-vows-severe-punishment-if-saudi-arabia-is-behind-saudi-missing-journalist/> adresinden alındı.
- CBS. (2018b, 10 25). European Parliament Urges Ban on Saudi Arabia Weapons Sales, But Europe Takes No Action Yet. *CBS News*. 11 22, 2019 tarihinde <https://www.cbsnews.com/news/jamal-khashoggi-killing-european-parliament-weapons-surveillance-sales-saudi-arabia/> adresinden alındı.
- Cengiz, H. (2018, 10 09). Please, President Trump, Shed Light On My Fiance's Disappearance. *The Washington Post*. 03 10, 2019 tarihinde https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2018/10/09/please-president-trump-shed-light-on-my-fiances-disappearance/?noredirect=on&utm_term=.07881057be4b adresinden alındı.
- Chamberlain, S. (2018, 11 18). Trump Says 'I don't Want To Hear The Tape' Of Purported Khashoggi Killing. *Fox News*. 06 02, 2020 tarihinde <https://www.foxnews.com/politics/trump-says-i-dont-want-to-hear-the-tape-of-purported-khashoggi-killing> adresinden alındı.
- Choi, M. (2018, 10 05). Corker, Coons, Murphy, Connolly: Where is Jamal Khashoggi? *Politico*. 23 01, 2019 tarihinde <https://www.politico.com/story/2018/10/05/where-is-jamal-khashoggi-congress-876106> adresinden alındı.
- CNN. (2019, 01 10). Jamal Khashoggi Fast Facts. *CNN*. 01 21, 2019 tarihinde <https://edition.cnn.com/2019/01/10/middleeast/jamal-khashoggi-fast-facts/index.html> adresinden alındı.
- Commissioner, U. N. (2018, 10 19). *Un Experts Welcome Business Leaders Standing Up For Missing Saudi Journalist*. United Nations Human Rights Office Of The High Commissioner. 11 20, 2019 tarihinde <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=23739&LangID=E> adresinden alındı.
- Coşkun, A. (1994). *Uğur Mumcu Cinayeti*, İstanbul: Cem yay.
- Cumhuriyet. (2018, 10 06). Kaşıkçı'nın Suudi Başkonsolosluğu'nda Alıkonulduğu İddiasına İlişkin Soruşturma. *Cumhuriyet*. 03 11, 2019 tarihinde http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/1104344/Kasikci_nin_Suudi_Baskonsoloslugu_n_da_alikonuldugu_iddiasina_iliskin_sorusturma.html adresinden alındı.
- Çetinkuş, H., Yılmaz, T., & v.d. (2019). *Cemal Kaşıkçı Cinayeti*. Anadolu Ajansı Yayınları, 46. Ankara. 02 11, 2019 tarihinde Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/aa-yayinlari/cemal-kasikci-cinayeti/1391493> adresinden alındı.
- Dadouch, S., Coşkun, O., & Bayoumy, Y. (2018, 10 03). Turkish, Saudi Officials Diverge On Whereabouts Of Prominent Saudi Journalist. *Reuters*. 03 10, 2019 tarihinde <https://www.reuters.com/article/us-saudi-politics-dissident/turkish-saudi-officials-diverge-on-whereabouts-of-prominent-saudi-journalist-idUSKCN1MD00D> adresinden alındı.
- Dikici, İ., Eren, Ö., & Özer, İ. M. (2018, 10 03). Nişanlısı Suudi Konsolosluğu Önünde Kayıp Gazeteciyi Bekliyor. *Hürriyet*. 02 29, 2019 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/nisanlisi-suudi-konsoloslugu-onunde-kayip-gazeteciyi-bekliyor-40975908> adresinden alındı.
- Erdoğan, R. T. (2018, 11 02). Recep Tayyip Erdogan: Saudi Arabia Still Has Many Questions To Answer About Jamal Khashoggi's Killing. *The Washington Post*. 03 29, 2019 tarihinde https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2018/11/02/recep-tayyip-erdogan-saudi-arabia-still-has-many-questions-to-answer-about-jamal-khashoggis-killing/?utm_term=.75d80d2024d0 adresinden alındı.
- Erdoğan, R. T. (2019, 09 29). Turkey Will Continue its Efforts To Shed Light On The Khashoggi Murder. *The Washington Post*. 05 27, 2020 tarihinde <https://www.washingtonpost.com/opinions/2019/09/30/recep-tayyip-erdogan-turkey-will-continue-its-efforts-shed-light-khashoggi-murder/?arc404=true> adresinden alındı.

- Essam, A. & Ibrahim, O. (Directors). (2019). *Jamal Khashoggi: Murder in the Saudi Consulate*, (Belgesel Film/52 dk.).
- Fouche, G. (2018, 11 09). Norway Suspends Arms Export Licenses To Saudi Arabia. *Reuters*. 11 27, 2019 tarihinde <https://www.reuters.com/article/us-norway-saudi/norway-suspends-arms-export-licenses-to-saudi-arabia-idUSKCN1NE22E> adresinden alındı.
- Gökdemir, O. (2011). *Faili Meçhul Cinayetler Tarihi: Osmanlı'dan Günümüze Bir Tarz-ı Siyaset Olarak Cinayet*, İstanbul: Destek yay.
- Güder, İ. (2020, 05 27). Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Altun: Suudi Arabistan'ın Yanıtı Hayal Kırıklığı Yarattı. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/cumhurbaskanligi-iletisim-baskani-altun-suudi-arabistanin-yaniti-hayal-kirikligi-yaratti/1334667> adresinden alındı.
- HaberTürk. (2018a, 11 12). Erdoğan'dan Kaşıkçı açıklaması: Biz Suudi Arabistan'a, Amerika'ya Tapeleri Verdik. *HaberTürk*. 02 15, 2019 tarihinde <https://www.haberturk.com/erdogan-dan-kasikci-aciklamasi-biz-suudi-arabistan-a-amerika-ya-tapeleri-verdik-2215207> adresinden alındı.
- HaberTürk. (2018b, 10 29). İran: Türkiye, Kaşıkçı Konusunu Tarafsızca Takip Etti. *HaberTürk*. 11 23, 2019 tarihinde <https://www.haberturk.com/iran-turkiye-kasikci-konusunu-tarafsizca-takip-etti-2197993> adresinden alındı.
- Hubbart, B. (2018). Jamal Khashoggi, Saudi Journalist, Detained in Consulate in Istanbul, *The New York Times*, 01 16, 2019 tarihinde <https://www.nytimes.com/2018/10/02/world/middleeast/journalist-saudi-consulate-istanbul.html> adresinden alındı.
- Jazeera, A. (2018, 10 20). *Saudi Arabia admits Jamal Khashoggi killed in Istanbul consulate*. Al Jazeera and News Agencies: <https://www.aljazeera.com/news/2018/10/saudi-arabia-confirms-khashoggi-killed-istanbul-consulate-181019221512552.html> adresinden alındı.
- Kabacalı, A. (1993). *Türkiye'de Siyasi Cinayetler*. İstanbul: Altın Kitap Yayınevi.
- Kandemir, F. (1995). *Cumhuriyet Devrinde Siyasi Cinayetler*, İstanbul: Ekicigil Tarih Yayınevi.
- Karman, T. (2018, 10 18). What Happened to My Friend Jamal Khashoggi Shows How Saudi Arabia Spreads Fear and Buys the West's Silence. *TIME*. 02 15, 2019 tarihinde alındı.
- Kaşıkçı, C. (2016, 05 22). This is Not Our Salafism. *Al-Arabiya*. 02 21, 2019 tarihinde <http://english.alarabiya.net/en/views/news/middle-east/2016/05/22/This-is-not-our-Salafism.html> adresinden alındı.
- Kaşıkçı, C. (2017a, 11 13). Saudi Arabia is Creating A Total Mess in Lebanon. *The Washington Post*. 02 18, 2019 tarihinde https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2017/11/13/saudi-arabia-is-creating-a-total-mess-in-lebanon/?utm_term=.207f800a0342 adresinden alındı.
- Kaşıkçı, C. (2017b, 11 05). Saudi Arabia's Crown Prince is Acting Like Putin. *The Washington Post*. 02 19, 2019 tarihinde https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2017/11/05/saudi-arabias-crown-prince-is-acting-like-putin/?utm_term=.b570455df4bd adresinden alındı.
- Kaşıkçı, C. (2017c, 10 31). Saudi Arabia's Crown Prince Wants To 'Crush Extremists.' But He's Punishing The Wrong People. *The Washington Post*. 02 20, 2019 tarihinde https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2017/10/31/saudi-arabias-crown-prince-wants-to-crush-extremists-but-hes-punishing-the-wrong-people/?utm_term=.f04edc039063 adresinden alındı.
- Kaşıkçı, C. (2017d, 09 18). Saudi Arabia Wasn't Always This Repressive Now it's Unbearable. *The Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/news/global->

opinions/wp/2017/09/18/saudi-arabia-wasnt-always-this-repressive-now-its-unbearable/?noredirect=on&utm_term=.75310fa802df adresinden alındı.

- Kaşıkçı, C. (2018a, 09 01). Saudi Arabia's Crown Prince Must Restore Dignity To His Country - By Ending Yemen's Cruel War. *The Washington Post*. 02 16, 2019 tarihinde <https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2018/09/1> adresinden alındı.
- Kaşıkçı, C. (2018b, 06 25). Saudi Arabia's Women Can Finally Drive. But The Crown Prince Needs To Do Much More. *The Washington Post*. 02 16, 2019 tarihinde <https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2018/06/25/saudi-arabi> adresinden alındı.
- Kaşıkçı, C. (2018c, 05 21). Saudi Arabia's Reformers Now Face a Terrible Choice. *The Washington Post*. 02 16, 2019 tarihinde https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2018/05/21/saudi-arabias-reformers-now-face-a-terrible-choice/?utm_term=.48a7ea47d14f adresinden alındı.
- Kaşıkçı, C. (2018d, 04 17). What Saudi Arabia Can Learn From 'Black Panther. *The Washington Post*. 02 17, 2019 tarihinde https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2018/04/17/what-saudi-arabia-can-learn-from-black-panther/?utm_term=.806a79014415 adresinden alındı.
- Kaşıkçı, C. (2018e, 03 20). Why Saudi Arabia's Crown Prince Should Visit Detroit. *The Washington Post*. 02 16, 2019 tarihinde https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2018/03/20/why-saudi-arabias-crown-prince-should-visit-detroit/?utm_term=.cf30bbe954d1 adresinden alındı.
- Kaşıkçı, C. (2018f, 02 28). What Saudi Arabia's Crown Prince Can Learn From Queen Elizabeth II. *The Washington Post*. 02 17, 2019 tarihinde https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2018/02/28/what-saudi-arabias-crown-prince-can-learn-from-queen-elizabeth-ii/?utm_term=.2ef422718c2d adresinden alındı.
- Kaşıkçı, C. (2018g, 02 07). Saudi Arabia's Crown Prince Already Controlled The Nation's Media. Now He's Squeezing it Even Further. *The Washington Post*. 02 18, 2019 tarihinde https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2018/02/07/saudi-arabias-crown-prince-already-controlled-the-nations-media-now-hes-squeezing-it-even-further/?utm_term=.10ef2e62aa96 adresinden alındı.
- Kaşıkçı, C. (2018h, 01 03). Why Saudi Arabia's Crown Prince Should Be Worried About Iran's Protests. *The Washington Post*. 02 18, 2019 tarihinde https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2018/01/03/why-saudi-arabias-crown-prince-should-be-worried-about-irans-protests/?utm_term=.724f84ef2191 adresinden alındı.
- Kaşıkçı, C. (2019, 01 22). By Blaming 1979 For Saudi Arabia's Problems, The Crown Prince is Peddling Revisionist History. *The Washington Post*. 02 16, 2019 tarihinde <https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2018/04/03/> adresinden alındı.
- Kenararı, B. M. (2018, 11 04). ABD Dışişleri Bakanı Pompeo: ABD'nin Suudi Arabistan'la Olan Stratejik İlişisini Koruyacağız. *Anadolu Ajansı*. 06 01, 2020 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/cemal-kasikci/abd-disisleri-bakani-pompeo-abdnin-suudi-arabistanla-olan-stratejik-iliskisini-koruyacagiz/1302659> adresinden alındı.
- Khashoggi, J. (2018). 01 2019, 18 tarihinde World Economic Forum: <https://www.weforum.org/people/jamal-khashoggi> adresinden alındı.
- Khashoggi, S. (2020, 05 22). [@salahkhashoggi], [Tweet]. 05 26, 2020 tarihinde <https://twitter.com/salahkhashoggi/status/1263613366247075841> adresinden alındı.
- Knight, B. (2018, 10 22). Angela Merkel Puts On Hold Arms Sales To Saudi Arabia. *DW*. 11 21, 2019 tarihinde <https://www.dw.com/en/angela-merkel-puts-on-hold-arms-sales-to-saudi-arabia/a-45977638> adresinden alındı.

- Koelbl, S. (2011, 06 14). Saudi Arabia's Silent Battle to Halt History. *Der Spiegel*. 02 14, 2019 tarihinde <http://www.spiegel.de/international/world/last-bastion-saudi-arabia-s-silent-battle-to-halt-history-a-768368.html> adresinden alındı.
- Köse, O. (2018, 12 09). Saudi Foreign Minister Rules Out Extraditions Over Khashoggi Killing. *France24*. 01 24, 2019 tarihinde <https://www.france24.com/en/20181209-saudi-arabia-foreign-minister-jubeir-rules-out-extraditions-turkey-khashoggi-killing-justi> adresinden alındı.
- Küçük, B. (2018, 12 14). Erdoğan: Kaşıkçı Cinayetinde Rol Üstlenenler Velihaht Prens En Yakınında Olanlar. *Euronews*. 01 10, 2020 tarihinde <https://tr.euronews.com/2018/12/14/erdogan-kasikci-cinayetinde-rol-ustlenenler-veliaht-prens-en-yakininda-olanlar> adresinden alındı.
- Lander, M. (2018, 11 15). U.S. Levels Sanctions on 17 Saudis for Alleged Involvement in Khashoggi Killing. *NY Times*. 06 02, 2020 tarihinde <https://www.nytimes.com/2018/11/15/world/middleeast/saudis-sanctions-khashoggi.html> adresinden alındı.
- McKernan, B. (2018, 11 27). Khashoggi Killing: Saudi Crown Prince Greeted With Protests in Tunisia. *The Guardian*. 01 23, 2019 tarihinde <https://www.theguardian.com/world/2018/nov/27/khashoggi-killing-saudi-prince-greeted-with-tunisia-protests> adresinden alındı.
- Mnuchin, S. (2018, 10 18). Just met with @realDonaldTrump and @SecPompeo.... [@Stevenmnuchin1], [Tweet]. 05 03, 2019 tarihinde <https://twitter.com/stevenmnuchin1/status/1052944784355205120> adresinden alındı.
- Mumcu, U. (1993). *Gazi Paşa'ya Suikast*, İstanbul: Tekin yay.
- Müftüoğlu, M. (1995). *Siyasi Cinayetler*, İstanbul: Seha Neşriyat yay.
- Müftüoğlu, M. (2015). *Yakın Tarihimizde Siyasi Cinayetler*, (Cilt: 1-4), İstanbul: Başak yay.
- Mütercimler, E. (2018). *Siyasal Cinayetler*, İstanbul: Alfa yay.
- Nemed Abed, S., & Aksoy, A. (2018, 11 06). Cemal Kaşıkçı Cinayeti Küresel Bir Mesele. *Anadolu Ajansı*. 11 24, 2019 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/cemal-kasikci/cemal-kasikci-cinayeti-kuresel-bir-mesele/1306215> adresinden alındı.
- NTV. (2003, 05 14). El Kaide Meydan Okudu. *NTV*. 02 18, 2019 tarihinde <http://arsiv.ntv.com.tr/news/215404.asp> adresinden alındı.
- NTV. (2018, 10 26). Macron'dan Suudi Arabistan açıklaması. *NTV*. 11 23, 2019 tarihinde <https://www.ntv.com.tr/dunya/macron-dan-suudi-arabistan-aciklamasi,muAt4uCX3U64I-A9BACRaQ> adresinden alındı.
- Omar, I. (2019). *Khashoggi's Death and Its Repercussions on the Saudi Position with Turkey*, Analiz No: 224, Ankara: Ortadoğu Araştırmaları Merkezi yay.
- Onuş, S., & Ersoy, M. A. (2019). *Hatice Cengiz Anlatıyor: Cemal Kaşıkçı-Hayatı-Mücadelesi-Sırları*, İstanbul: Kopernik Kitap yay.
- Özcan, F. (1990). *Agatha Christie'nin Cinayet Romanındaki Temel Örüntüler*. Ankara: Ankara Ün. S.B.E. Batı Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Paksoy, M. (2018, 11 06). Kaşıkçı Cinayeti 5. Haftasını Geride Bıraktı. *Anadolu Ajansı*. 11 24, 2019 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/cemal-kasikci/kasikci-cinayeti-5-haftasini-geride-birakti/1303841> adresinden alındı.
- Reuters. (2018, 10 27). Germany Seeks Common European Response on Saudi Arms Sales Over Khashoggi Killing. *Reuters*. 11 23, 2019 tarihinde <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-turkey-merkel/germany-seeks-common-european-response-on-saudi-arms-sales-over-khashoggi-killing-idUSKCN1N10PJ> adresinden alındı.

- Rezaian, J. (2018). Post Contributor And Prominent Saudi Critic Jamal Khashoggi Feared Missing In Turkey, *Washington Post*, (02 Ekim 2018). 01 16, 2019 tarihinde https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2018/10/02/post-contributor-and-prominent-saudi-critic-jamal-khashoggi-feared-missing-in-turkey/?utm_term=.e6260a27a09e adresinden alındı.
- Rodriguez, J. (2018, 10 18). Putin Says Washington Bears A 'Certain Responsibility' For Khashoggi. *Politico*. 11 21, 2019 tarihinde <https://www.politico.com/story/2018/10/18/putin-blame-us-khashoggi-913130> adresinden alındı.
- Said-Moothouse, L., & El Sirgany, S. (2019, 10 23). Saudi Arabia Sentences Five To Death For Khashoggi Murder But Clears Three Top Officials. *CNN*. 01 06, 2020 tarihinde <https://edition.cnn.com/2019/12/23/middleeast/saudi-arabia-jamal-khashoggi-intl/index.html> adresinden alındı.
- Shesgreen, D. (2018, 10 10). Report: Saudi Journalist Jamal Khashoggi Never Read Texts Sent To Him While Inside Consulate. *USA TODAY*. 01 17, 2019 tarihinde <https://www.usatoday.com/story/news/world/2018/10/10/trump-officials-say-no-prior-knowledge-saudi-journalist-danger/1592159002/> adresinden alındı.
- Staff, T. (2018, 11 02). Netanyahu: Khashoggi Killing was 'Horrendous,' But Saudi Stability is Paramount. *The Times of Israel*. 11 25, 2019 tarihinde <https://www.timesofisrael.com/netanyahu-khashoggi-killing-horrendous-but-saudi-stablity-paramount/> adresinden alındı.
- Taçalan, N., & Etingü, T. (1973). *İlkçağlardan Günümüze Kadar Suikastlar ve Ayaklanmalar Tarihi*, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Talât Paşa Cinayeti Davası: Tutanaklar*, (2008). (Çev.: Işık Soner), İstanbul: Kaynak yay.
- Taştekin, F. (2018, 10 18). Cemal Kaşıkçı Neden Önemli, Suudi Gazeteciye Ne Oldu? *BBC*. 23 01, 2019 tarihinde alındı.
- Tatar, B. C. (2021). Yaşam Hakkı ve Diplomatik Dokunulmazlık Bağlamında Cemal Kaşıkçı'nın Öldürülmesi. *Diplomatik Araştırmalar Dergisi*, Cilt:3, Sayı:1, Temmuz 2021, s.s. 23-36.
- T.C. Adalet Bakanlığı İstanbul Adalet Sarayı. (2018a). Basın Açıklaması. 01 2019, 23 tarihinde http://istanbul.adalet.gov.tr/basin_aciklamalari/20181018.pdf adresinden alındı.
- T.C. Adalet Bakanlığı İstanbul Adalet Sarayı. (2018b). Basın Açıklaması. 01 23, 2019 tarihinde http://www.istanbul.adalet.gov.tr/basin_aciklamalari/20181031.pdf adresinden alındı.
- T.C. Adalet Bakanlığı İstanbul Adalet Sarayı. (2018c). Basın Açıklaması. 01 23, 2019 tarihinde http://www.istanbul.adalet.gov.tr/basin_aciklamalari/20181126.pdf adresinden alındı.
- TDK. (2020). Cinayet Maddesi. *Güncel Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu, 01 10, 2020 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Telci, İ. N. (2018). *Cemal Kaşıkçı Cinayeti ve Ortadoğu Siyasetinin Geleceği*, İstanbul: Siyaset-Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) yay., Sayı: 259.
- Tüleylioğlu, O. (2020). *50 Maddede Siyasi Cinayetler*, İstanbul: Karakarga yay.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi, (2002). *TBMM Uğur Mumcu Cinayetini Araştırma Komisyonu Raporu*. Ankara: Uğur Mumcu Araştırmacı Gazetecilik Vakfı Yayınları.
- Türkiye Gazeteciler Cemiyeti. (2020). *Öldürülen Gazeteciler Listesi*. 04 17, 2020 tarihinde <http://www.tgc.org.tr/oldurulen-gazeteciler.html> adresinden alındı.
- Uyar, G. (2015). *Türkiye'yi Sarsan Derin Cinayetler*, Ankara: Herdem Kitap yay.
- Ünlü, F., Karaman, N., & Şimşek, A. (2019). *Diplomatik Vahşet: Cemal Kaşıkçı Cinayeti'nin Karanlık Sırları*. İstanbul: Turkuvaz Kitap Yayınları.

Yılmaz, T., Çetinkuş, H., & v.d. (tarih yok). *Cemal Kaşıkçı Cinayeti*. Anadolu Ajansı yay., 01 15, 2020 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/aa-yayinlari/cemal-kasikci-cinayeti/1391493> adresinden alındı.

ا. ف. اسطنبول (2018a, 10 04). Suudi Arabistan Krallığı İstanbul Başkonsolosluğu, Suudi Arabistan Krallığı vatandaşı Cemal Kaşıkçı'nın İstanbul.... [KSAconsulateTR], [Tweet]. 03 15, 2020 tarihinde <https://twitter.com/KSAconsulateTR/status/104778146307529932> adresinden alındı.

ا. ف. اسطنبول (2018b, 10 07). Suudi Arabistan Krallığı İstanbul Başkonsolosluğu'nda resmi bir kaynak.. [KSAconsulateTR], [Tweet]. 03 16, 2020 tarihinde <https://twitter.com/KSAconsulateTR/status/1048883912838139905> ve <https://twitter.com/KSAconsulateTR/status/1048883782596657152> adresinden alındı.

ا. ف. اسطنبول (2018c, 10 12). Açıklama | Suudi Arabistan kaynağı, T.C. Cumhurbaşkanlığı'nın Suudi Arabistan'ın Cemal Kaşıkçı'nın kaybolması olayının aydınlatılması için kurulmasını talep ettiği ortak çalışma grubunun.... [KSAconsulateTR], [Tweet]. 03 15, 2020 tarihinde <https://twitter.com/KSAconsulateTR/status/1050828502684106752> adresinden alındı.

EK 1. ANKET FORMU

Bu anket formu, Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Tezli Yüksek Lisans programında yürütülmekte olan “**Bilimsel Araştırma Teknikleri ve Bilim Etiği**” dersi kapsamında Gazeteci Cemal Kaşıkçı cinayeti ile ilgili kamuoyu bilgilerini ölçmeye yönelik olarak hazırlanmıştır. Sizlerden edinilecek bilgiler tamamen bilimsel amaçlı kullanılacak ve **AD-SOYAD bilgileriniz alınmayacaktır**. Katkılarınız bizim için önemlidir. Şimdiden değerli katkılarınızdan dolayı teşekkür ederiz.

Süleyman CANBOLAT

Dr. Öğr. Üyesi Taner BULUT

Nazilli İ.İ.B.F.

Nazilli İ.İ.B.F.

Uluslararası İlişkiler YL

Uluslararası İlişkiler Bölümü

1- Lütfen size uygun cevabı işaretleyiniz.

KİŞİSEL BİLGİLERİNİZ					
1	Cinsiyetiniz	Erkek ( )	Kadın ( )		
2	Sınıfınız	1. ( )	2. ( )	3. ( )	4. ( )
3	Gano Puanınız	0-0,99 ( )	1-1,99 ( )	2-2,99 ( )	3-4 ( )

2- Lütfen, TÜRKİYE gündemine ilişkin haber ve gelişmeleri takip için ayırdığınız zaman sıklığınızı belirtiniz.

- Haftada 2 Saat ( )
 Günde Yarım Saat ( )
 Günde 1 Saat ( )
 Günde 2 Saat ( )
 Günde 2 Saatten Fazla ( )

3- Lütfen, DÜNYA gündemine ilişkin haber ve gelişmeleri takip için ayırdığınız zaman sıklığınızı belirtiniz.

- Haftada 2 Saat ( )
 Günde Yarım Saat ( )
 Günde 1 Saat ( )
 Günde 2 Saat ( )
 Günde 2 Saatten Fazla ( )

3- Lütfen, Cemal Kaşıkçı cinayetine ilişkin aşağıda hazırlanmış sorulara karşı yaklaşımlarınızı belirtiniz.

SORU NO	Araştırma Yapılan Cemal Kaşıkçı Cinayetine İlişkin Katılımcıların Olayı Takip Düzeyi	EVET		HAYIR		
1	Cemal Kaşıkçı cinayetini takip amaçlı en az 4 farklı gün gelişmeleri takip ettim.	( )	( )			
2	Cemal Kaşıkçı cinayetini takip amaçlı en az 3 farklı haber kaynağı takip ettim.	( )	( )			
3	Cemal Kaşıkçı cinayetini takip amaçlı iktidar ve muhalefet partilerine yakın kaynakların her ikisini de takip ettim.	( )	( )			
4	Cemal Kaşıkçı cinayetini takip amaçlı en az 1 yabancı haber kaynağı takip ettim.	( )	( )			
5	Cemal Kaşıkçı cinayetini takip amaçlı İktidar partisinin açıklamalarını takip ettim.	( )	( )			
6	Cemal Kaşıkçı cinayetini takip amaçlı Muhalefet partilerinin açıklamalarını takip ettim.	( )	( )			
7	Cemal Kaşıkçı cinayetini takip amaçlı Suudi Arabistan'dan yapılan açıklamaları takip ettim.	( )	( )			
8	Cemal Kaşıkçı cinayetini takip amaçlı ABD'den yapılan açıklamaları takip ettim.	( )	( )			
9	Cemal Kaşıkçı cinayetini takip amaçlı en az 1 Uluslararası Kuruluştan yapılan açıklamaları takip ettim.	( )	( )			
	Araştırma Yapılan Cemal Kaşıkçı Cinayetine İlişkin Katılımcıların Görüşleri	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
10	Cemal Kaşıkçı cinayetini Suudi Arabistan'ın iç meselesi olarak değerlendiriyorum.	( )	( )	( )	( )	( )

11	Cinayete ilişkin Suudi Arabistan'dan yapılan açıklamaları tutarlı buluyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
12	Cinayetin sorumlusu olarak gösterilen Suudi Arabistan'a yönelik yaptırımları yeterli buluyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
13	Cemal Kaşıkçı cinayetinde başrolü Suudi Arabistan Velihaht Prensi, Prens Selman'ın oynadığını düşünüyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
14	Cemal Kaşıkçı cinayetinin İstanbul'da gerçekleşmesinin, Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslararası itibarı açısından bir sorun teşkil etmediğini düşünüyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
15	Cemal Kaşıkçı cinayetinde Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk müdahalesini yeterli buluyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
16	Türkiye Cumhuriyeti, Suudi Arabistan Başkonsolosu Uteybi'yi, "seyahat dokunulmazlığı" sebebi ile gözaltına alma yetkisine sahip olmadığını düşünüyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
17	Türkiye Cumhuriyeti'nin, Cemal Kaşıkçı cinayetine ilişkin savcılık şüphesini zamanında ortaya koyduğunu düşünüyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
18	Cemal Kaşıkçı cinayetinde Türkiye'nin üzerine düşen görevleri yerine getirdiğini düşünüyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
19	Türkiye Cumhuriyeti yetkililerinin, Cemal Kaşıkçı cinayetinde izlediği yolu destekliyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
20	ABD'nin Cemal Kaşıkçı cinayetinin açığa çıkartılması için girişimlerini samimi buluyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
21	ABD'nin Cemal Kaşıkçı cinayetinde Suudi Arabistan'a yönelik yaptırımlarına devam edeceğini düşünüyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
22	ABD'nin Cemal Kaşıkçı cinayetinin çözümünde yeterli kararlılığı ve isteği gösterdiğini düşünüyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
23	ABD'nin Cemal Kaşıkçı cinayetinde kendisine edindiği konumu doğru buluyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
24	ABD'nin Cemal Kaşıkçı cinayetini dış politika aracı olarak kullandığını düşünüyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
25	ABD'nin Cemal Kaşıkçı cinayeti üzerinden çıkar elde etmeye çalıştığını düşünüyorum.	( )	( )	( )	( )	( )

Kendinizi Hangi Siyasal Kimlik İle Tanımlarsınız?	Atatürkçü ( )	Muhafazakâr ( )	Sosyalist ( )	Milliyetçi ( )
Sosyal Demokrat ( )	Ulusalıcı ( )	İslamcı ( )	Farklı İse Lütfen Belirtiniz ...	

Kendinizi Hangi Siyasal Partiyeye Yakın Görüyorsunuz	AKP ( )	CHP ( )	HDP ( )	MHP ( )
İYİ PARTİ ( )	SAADET ( )	TKP ( )	BBP ( )	VATAN ( )
TİP ( )	HÜDA-PAR ( )	Farklı İse Lütfen Belirtiniz		